

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: primárního vzdělávání
Studijní program: Učitelství pro základní školy
Studijní obor Učitelství pro 1. stupeň ZŠ
(kombinace)

**Práce s amuzikálními dětmi v hodinách HV na
1. stupni ZŠ**

**Working with unmusical children in music classes at
primary school**

Diplomová práce: 09-FP-KPV-0037

Autor:
Markéta KULÍŠKOVÁ

Podpis:

.....

Adresa:
Březno 206,
29406, Březno

Vedoucí práce: prof. PaedDr. Jiří Holubec, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
79	-	16	-	20	1 CD - ROM

V Liberci dne:

Práce s amuzikálními dětmi v hodinách HV na 1. stupni ZŠ

Anotace

Teoretická část obsahuje především poznatky z hudební psychologie, jejichž znalost je nezbytná pro praktické činnosti, týkající se rozvoje hudebních dovedností. V druhé, praktické části, uvádím přehled hlavních činností, které sloužily k rozvoji hudebních schopností dětí, zvýšily zájem o hudební výchovu a doplnily spektrum činností, které by při výchově dítěte neměly scházet. Snažím se o zhodnocení jejich účinnosti, jsem si však vědoma toho, že každé významnější hodnocení výsledků výchovné činnosti musí být založeno na dlouhodobém sledování, které však z pochopitelných důvodů nebylo možné.

Na základě zhodnocení výsledků svých postupů jsem dospěla k závěru, že každé dítě, každý člověk, je hudebně vzdělavatelný.

Práce je určena učitelům 1. stupně ZŠ.

Klíčová slova

- hudební nadání
- hudebnost
- hudební vývoj
- rytmické hry

Working with unmusical children in music classes at primary school

Annotation

The theoretical part primarily contains piece of knowledge from musical psychology, which is important for practical activities that deal with development of musical skills. In the second practical part, there is an overview of the main activities that were used to develop children's musical skills, to increase an interest in music lessons and to complete a spectrum of activities which should not be avoided during education of children. Although I endeavor to evaluate their effectiveness, I am aware that every significant evaluation of educational process must be based on a long-term monitoring that was naturally not possible in this case.

On the basis of resulting evaluation of my methods the conclusion of my work supports the idea that every child and every human are musically educable.

The work is intended for teachers of primary schools.

Key words

- musical talent
- musical appreciation
- musical development
- rhythmically games

Arbeit mit amusischen Kindern bei der Musikerziehung in der Grundschule

Annotation

Der theoretische Teil beinhaltet vor allem Erkenntnisse aus der Musikpsychologie, deren Beherrschung für praktische Tätigkeiten, die die Entwicklung der musikalischen Fertigkeiten betreffen, unentbehrlich ist. Im zweiten, praktischen Teil gebe ich einen Überblick der Haupttätigkeiten an, die zur Entwicklung der musikalischen Fähigkeiten der Kinder dienen, das Interesse für die Musikerziehung erhöhen und das Spektrum der Tätigkeiten ergänzen, die bei der Kindererziehung nicht fehlen dürften. Ich bemühe mich um die Bewertung derer Wirksamkeit und bin dessen bewußt, dass jede bedeutendste Auswertung der Ergebnisse der Erziehungstätigkeiten auf einer langfristigen Verfolgung beruhen muß, die jedoch aus verständlichen Gründen nicht möglich war.

Aufgrund der Bewertung der Ergebnisse meiner Vorgangsweise bin ich zu einem Schluß gelangen, dass jedes Kind und jeder Mensch musikalisch bildungsfähig sind.

Diese Arbeit ist für die Grundschullehrer bestimmt.

Schlußwörter:

- musikalische Begabung
- musikalisches Verständnis
- musikalische Entwicklung
- rhythmische Spiele

Prohlášení

Byl (a) jsem seznámen (a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval (a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne

Markéta Kulíšková

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce, prof. Jiřímu Holubcovi za pomoc, připomínky a nápady při vypracovávání diplomové práce a při tvorbě příprav do hodin hudební výchovy.

OBSAH

1 Úvod	11
TEORETICKÁ ČÁST	13
1.1 Hudební vývoj dítěte.....	13
1.1.1 Prenatální období.....	13
1.1.2 Období před narozením	14
1.1.3 Období po narození	14
1.1.4 Předškolní hudební výchova, vlohy a dispozice.....	15
1.1.5 Hudebnost a hudební nadání.....	18
1.1.5.1 Nejvyšší stupeň nadání.....	18
1.1.6 Genetika a dědičné faktory	19
1.1.7 Činitelé ovlivňující hudební vnímání	20
1.1.7.1 Subjekt vnímání.....	20
1.1.7.2 Objekt vnímání.....	21
1.1.7.3 Komunikativní proces	21
1.1.8 Amúzie	21
1.1.9 Výchova k hudební tvořivosti.....	22
PRAKTICKÁ ČÁST	24
2 Činnosti směřující k rozvoji hudebních schopností dětí	24
2.1 Rytmické hry.....	25
2.1.1 Dupání v kruhu	26
2.1.2 Hra na tělo	26
2.1.3 Hra na ozvěnu.....	27
2.1.4 Na výdrž	28
2.1.5 Rytmické hádanky	28
2.1.6 Africká cvičení v kruhu	29
2.1.7 Na houslaře	29
2.1.8 Dva kruhy	30
2.1.9 Ramsese.....	31
2.1.10 Třesky plesky.....	33
2.1.11 Říkačky v kruhu	33
2.1.12 Říkačky a improvizace	34
2.1.13 Vyvolávání	36

2.1.14	Rýmy na jména.....	36
2.1.15	Dostihy	37
2.2	Hry s předměty a nástroji.....	37
2.2.1	Dialogy nástrojů	38
2.2.2	Hra s výměnou.....	39
2.2.3	Na zadané téma.....	40
2.2.4	Na zvuky a tóny	40
2.2.5	Na dva majáky	41
2.3	Improvizace pohybem na hudbu	42
2.3.1	Improvizovaný tanec	42
2.3.2	Jsme modrá.....	42
2.3.3	Chůze v různém prostředí.....	43
2.3.4	Roztančená zrcadla	44
2.3.5	Bál strašidel	44
2.3.6	Na zvířátka.....	46
2.3.7	Na sochy hudby	46
2.3.8	Opičí rozcvička.....	47
2.4	Hry se zpěvem	48
2.4.1	Zpěvavý kruh.....	48
2.4.2	Na starý gramofon	48
2.4.3	Hravé zpívání.....	49
2.4.4	Štafetový zpěv	50
2.4.5	Zpíváme s obavou, s hněvem, radostí, smutkem a láskou.....	51
2.4.6	Kánon	51
2.4.7	Písničkový mišmaš	53
2.4.8	Dabing (playback)	53
2.4.9	Na toulavé boty.....	54
2.4.10	Helke medreeke	55
2.4.11	Pějme píseň dokola.....	55
2.4.12	„Tak si zpíváme...“	56
2.4.13	Hudební tichá pošta	57
2.4.14	Na ozvěnu.....	58
2.5	Dramatizace písniček	58
2.6	Vlastní činnosti dětí	62
2.6.1	Výroba hudebních nástrojů.....	62

2.7	Rytmická cvičení	72
2.7.1	Vytukávání podle tabule	72
2.7.2	Použití nástrojů v písních	73
3	Závěr	75
4	Seznam literatury	76
5	Seznam obrázků.....	77
6	Seznam notových osnov	78
7	Přílohy	79
7.1	CD – ROM.....	79
7.1.1	Textová část diplomové práce	79
7.1.2	Nahrávky činností.....	79

1 Úvod

Dne 29. dubna 2009 jsem nastoupila na souvislou pedagogickou praxi na základní školu Dr. E. Beneše v Mladé Boleslavi. Škola se nachází téměř v centru města, navštěvuje ji přes 400 žáků, zaměstnává 40 lidí. Tato škola je zde také známá jako 3. ZŠ, či jako škola „hokejová“. Již na prvním stupni se zde vybírají mladí hokejisté, kteří chodí trénovat na nedaleký zimní stadion. Podle počtu dětí se poté i samostatné třídy dělí na „hokejové“ a třídy bez hokejového zaměření. Pokud se v konkrétním školním roce nepřihlásí příliš zájemců o hokej, jsou zařazeni do běžné třídy a několikrát týdně chodí odpoledne společně na trénink. To byl případ „mé“ třídy, 3. B. Bylo zde 14 chlapců a 11 dívek. Chlapci byli většinou sportovci, avšak ne všichni hokejisté. Myslím, že pokud mají rodiče kladný vztah ke sportu a vedou k němu své děti, při výběru základní školy neváhají a vyberou pro své dítě uvedenou školu, ačkoliv je zaměřená na hokej. Vědí, že jsou zde kvalifikovaní tělocvikáři, kteří vychovávají mladé sportovce.

V rámci praxe jsem zde strávila pět příjemných týdnů mezi 25 dětmi, tehdejší 3. B. Mé působení zde začalo, tak jak je obvyklé, jednotlivými následky. Seděla jsem v poslední lavici a dívala jsem se, jak která hodina probíhá. Vše bylo v pořádku, nápady přinejmenším inspirující, hodiny zábavné, naučné, soutěživé, na rozvoj spolupráce i soutěživosti, děti pracovaly samostatně, i ve skupinách.

Třídní učitelka v této třídě měla specializaci tělesnou výchovu. Všechny děti se mohly pochlubit výbornou fyzickou kondicí, byly vedeny ke kladnému vztahu k přírodě, ke zdravé životosprávě i pohybu. Často jsme chodili do nedalekého parku, zvaného „Štěpánka“, kde se po obou březích říčky Klenice tyčí vysoké duby obklopené upravenými trávníky a keři, cesty, lemované lavičkami a houpačkami pro nejmenší. Každá cesta někam vede, jedna k dřevěnému altánku, druhá k tenisovým kurtům, třetí zase lemuje říčku a po mostě se pak stáčí mezi stromy. Toto místo je vhodné úplně pro všechny. Pro seniory, žijící v rušném městě a toužící po chvilce klidu, pro sportovce – běžce přírodou, tenisty i fotbalisty, pro maminky na mateřské dovolené, ať s kočárkem, nebo s dítětem ve věku předškoláka. Stejně tak pro děti, které sedí ve třídě každý všední den nejméně do oběda. Chodili jsme na Štěpánku při hodinách čtení – jen tak jsme si sedli do trávy s čítankou v ruce; při hodinách výtvarné výchovy, kdy jsme sbírali na výrobu akvária z krabice od bot různé kamínky a květiny; při hodinách tělesné výchovy, kdy se zde v rámci této hodiny dalo hrát a cvičit snad úplně všechno.

Jak již bylo naznačeno, k pohybu a všemu co s ním souvisí, měly všechny děti z 3. B. velmi kladný vztah. Když jsem později viděla jejich hodiny hudební výchovy,

pochopila jsem proč. Podle toho, jak byly hodiny vedeny, nemohly mít tyto děti kladný vztah k ničemu jinému, než k tělesné výchově. Pokud se místo hudební výchovy nedodělávaly úkoly z matematiky, či se nevytvářely věci na výtvarnou výchovu, chodilo se cvičit na Štěpánku. Za deště, pokud zbyl čas, se dětem pustil magnetofon s písní od skupiny Kabát a děti s magnetofonem zpívaly.

Hned mě napadlo, že tyto děti nejsou nijak muzikálně vedeny, a proto je možné je označit jako svým způsobem jako hudebně nerozvinuté, a tedy, pokud použiji nepřesné vyjádření, svým způsobem „nemuzikální“, přestože mohly být hudebně nadané. A tak jsem se rozhodla v této třídě působit i nadále, docházet pravidelně alespoň na hodiny hudební výchovy a začít měnit tuto zoufalou situaci. A bylo mi jasné, že to nebude vůbec lehké.

Zpočátku jsem nevěděla, jak začít. Nevěděla jsem jak nám co půjde, jak budou děti šikovné, jaký mají cit pro hudbu jako takovou a tak dále a tak dále. Spousta otázek a nejistot.

A tak jsme od září, nyní už ve 4. B., začali všichni se základy hudební výchovy od úplných začátků. Začali jsme pomalu. Zkoušeli jsme jednoduché hry, cvičení na ozvěnu, začali jsme se učit písničky, každý si založil desky, do kterých si nové písničky přidával. Zjistila jsem, že děti mají rádi písničky z pohádek, a tak jsme si pouštěli ukázky, a pak jsme se učili jednotlivé písně. Později jsme je dramatizovali. Ale tomu předcházelo několik úspěšných i neúspěšných pokusů – her a cvičení na rozvoj různých hudebních schopností a dovedností.

Všechny své zkušenosti jsem se pokusila shrnout v diplomové práci, kterou předkládám. Text práce je rozdělen na dvě hlavní části: teoretickou a praktickou.

TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Hudební vývoj dítěte

1.1.1 Prenatální období

„ V populární hudební literatuře se občas objevují historky, podle nichž se některým hudebníkům přihodilo, že slyšeli pro ně zcela novou a neznámou skladbu a přitom měli pocit, že je velmi dobře znají. Rodiče jim pak sdělili, že se jednalo o hudbu, kterou matka v těhotenství často hrála, zpívala, či alespoň poslouchala. Proto bylo těhotným matkám doporučováno, aby svým dosud nenarozeným dětem zpívaly a tím tak působily na rozvoj jejich hudebního nadání. Na začátku 20. století ve Spojených státech někteří obchodníci dokonce těhotným ženám nabízeli speciální přístroj sloužící k hudební stimulaci plodu. Jednalo se o reproduktor spojený mechanickým gramofonem, který si ženy měly položit na břicho. Předpokládalo se, že časté přehrávání hudby plodu zvýší jeho muzikálnost v dospělém věku. Jedná se jen o nepodložené historky a představy, nebo lidský plod může skutečně slyšet zvuky z vnějšího prostředí, reagovat na ně a dokonce si je pamatovat v období po narození nebo v průběhu dalšího života?“¹

Podle Lecanueta² dělíme zvuky, které plod vnímá již od tří měsíců před narozením, na dvě kategorie:

1. Zvuky, které vytváří matčino tělo. Tedy zvuky pocházející zevnitř. V děloze je vlastně akustické prostředí. A plod je v bezprostředním spojení s tělem matky. Tělo plodu tedy slyší zvuky vytvářené např. zažívacím systémem, či hlasem. Je schopno vnímat pohyby matčina těla a také její emocionální stav. Tyto zvuky jsou pro plod mnohem lépe slyšitelné, než zvuky, které pochází zvenčí. Jejich intenzita je až o 30 dB větší.
2. Zvuky, které pocházejí z vnějšku. Plod je může slyšet. Avšak intenzita těchto zvuků je daleko slabší, protože přichází přes matčino tělo. Přes její kůži, svaly, kosti, ale i přes plodovou vodu, či dělohu.

¹ Franěk, M. *Hudební psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0965-7

² Lecanuet, J.-P. (1996). Prenatal auditory experience. I. Deliège a J. Sloboda (ed.), *Musical beginnings. Origins and development of musical competence*. Oxford (USA), Oxford University Press, ISBN 0-19852332-7

1.1.2 Období před narozením

Lidský plod reaguje na zvuky, které přicházejí z vnějšku. Tyto reakce se projeví buď zrychleným, nebo zpomaleným srdečním tepem. Podle toho, zda se plod poleká, či naopak uklidní.

Je dokázáno, že si plod zapamatuje to, co opakovaně uslyší. Avšak až ve věku 36-37 týdnů. Což je devátý měsíc těhotenství. Plod si skutečně je schopen zapamatovat opakovaně přehrávanou hudbu, a dokonce na ni reaguje pohybem v děloze. Ačkoli je ale sluchový orgán u plodu plně vyvinut již 3 měsíce před narozením, schopnost zapamatovat si opakovaně přehrávanou hudbu je až po 30. týdnu těhotenství.

1.1.3 Období po narození

Novorozenec si přináší na svět jak dědičné potence, tak vlohy. Dědičné potence řídí genetická informace a uskutečňovány jsou v procesech zrání. Zatímco vlohy jsou ovlivňovány vlivy prostředí.

Může se stát, že zvuky, se kterými se plod seznámil ještě před narozením, bude novorozenec preferovat před ostatními. Tato preference je rozdělena do čtyř kategorií.

1) novorozenec preferuje hlas určitého mluvčího; 2) novorozenec preferuje část, či pasáž, která má souhrn zvukových vlastností jazyka a matka ji během posledních týdnů svého těhotenství četla, popřípadě zpívala; 3) novorozenec preferuje jisté hudební úseky; 4) novorozenec preferuje jazyk země, ve které se narodil. Tedy jeho mateřský jazyk.

Proč novorozené děti preferují hlas své matky? Protože je zde mezi matkou a plodem po celou dobu těhotenství intenzivní kontakt? Nebo proto, že plod je vystavován působení akustickým podnětům, které probíhají v matčině těle? Podle mě, je to souhrn obou těchto skutečností.

Franěk ve své knize uvádí několik výzkumů:

„Ve výzkumu, který uváděl Feijoo (1981), matky během 3 měsíců před porodem denně poslouchaly fagotový part z Prokofjevovy skladby Pět a vlk. Když byla dětem tato skladba přehrávána čtvrtý a pátý den po narození, výrazně se utišily a

zaposlouchaly. Podobné výsledky získal i Hepper (1991). Matky během těhotenství sledovaly určitou televizní show (celkem 360x), která byla uváděna charakteristickou hudební znělkou. Jejich novorozené děti v období dva až čtyři dny po porodu reagovaly na tuto znělkou pohybem a zpomalením tepu srdce ve srovnání s kontrolní skupinou novorozenců, jejichž matky tento pořad nesledovaly. Byla rovněž testována reakce novorozenců na jiné druhy hudby, avšak na hudbu, kterou jejich matky před porodem neposlouchaly, děti podobným způsobem nereagovaly.

Prenatální zkušenost s často se objevujícími rušivými zvuky vede k tomu, že děti jsou po narození na tyto zvuky méně citlivé. To bylo například prokázáno při výzkumu prováděném v okolí tokijského letiště. Děti, které byly v prenatálním období po delší dobu vystaveny hluku leteckého provozu, po narození v tomto hluku lépe usínaly než ty, jejichž matky žily v hlučné oblasti jen kratší dobu (Ando a Hattori, 1970)³.

Je možné, že specifické emocionální reakce spouštějí zvuky, které jedinec slyšel, když byl ještě v matčině těle. Jde o zvuky pravidelné i nepravidelné, stejně jako je rytmus a rubato. Pravidelný rytmus v nás vyvolává tanec, či představu nějakého pohybu. Avšak rubato, jinými slovy „nepravidelné, uvolněné tempo“³, evokuje změny nálad, či vlny emocí. Nenarozené dítě, jak jsme již uvedli, tedy dokáže vnímat jak pravidelné pohyby matky (jako je chůze a dýchání při ní, tlukot srdce při klidném stavu matky), tak nepravidelné pohyby (zrychlování při chůzi, zpomalování při běhu, což souvisí i s tepem při těchto činnostech). Vnímá emocionální rozpoložení a pocity matky. Má tedy zkušenost s pravidelnou i nepravidelnou pulsací. Jsou zde tedy souvislosti, jak a proč na nás působí, či co v nás vyvolává pravidelný rytmus a rubato. Proto je důležité, jakou máme zkušenost s emocionálním působením hudby v prenatálním období.

1.1.4 Předškolní hudební výchova, vlohy a dispozice

Většinou jsou základy hudebních dějin spojeny s hrou na hudební nástroj (ať už jde o flétnu, či klavír). Tato výuka však začíná v pozdějším věku. Je totiž spojena se zlepšováním motorických dovedností, s dovedností vstřebat několik informací najednou a uchovat je v paměti, číst noty a zároveň hrát na nástroj. Tomuto učení však předchází daleko důležitější a nejzákladnější formy učení v předškolním věku, jako je

³ Linhart, J. a kolektiv, *Slovník cizích slov pro nové století*. Dialog, 2003. ISBN 80-85843-61-7, strana 328

například vzpřímený postoj, chůze, či mluvení. Je potřeba do určité míry rozvinout duševní představy a úroveň myšlení. Na rozvoj těchto základních dovedností jsou potřeba pouhé tři roky života. Toto učení se v mnohém liší od učení v pozdějším věku. Přesto si někteří hudební pedagogové stojí za tím, že by se hudební výchova měla učit již ve věku od 3 let.

Zde však hrají roli hudební vlohy a dispozice. V procesu učení dochází k uskutečnění vloh. Ty se potom dále rozvíjejí a upřesňují.

„Učením se vloha mění z vrozené potence v získanou strukturu, v soubor konkrétních hudebních schopností, postojů a zájmů o hudbu“⁴

Hudební schopnosti, které si člověk sám vytvoří, jsou výsledkem určitých hudebních činností a jejich učení. V těchto schopnostech jsou také další předpoklady pro práci s hudbou a jejího rozvoje. Můžeme takto snadno dosáhnout dalšího vývojového stupně v hudební oblasti. Ačkoli jsou hudební vlohy předpoklady vnitřními, (k tomu, aby se jedinec mohl hudebně rozvíjet), mají vliv také na to, jaký vztah bude mít daný jedinec k určitému hudebnímu objektu. Na základě těchto vnitřních předpokladů reaguje jedinec na určitá hudební díla, vytváří si k nim vztah, citově je prožívá a vnímá. Je také schopen některá díla reprodukovat, má schopnost sám hudebně tvořit. Vlohy se právě probouzí jen v přímém kontaktu s hudbou, její historií a kulturou, ztvárněním a v její celkové aktivitě. Pokud se toto u člověka neodehraje, nenastane-li vzájemné působení mezi hudbou a člověkem, zůstanou vlohy pouze prázdnými příležitostmi. Tyto hudební vlohy jsou velmi důležité pro vývoj hudebních schopností. A pro jejich vznik vůbec. Avšak průběh a obsah už na nich nezáleží. Hudební vlohy bychom měli rozvíjet již od raného dětství. Nejprve je však potřeba je objevovat. Provádí se to organizovanými hudebními činnostmi a různými hudebními podněty. Nejlepším prostředkem k rozvoji na tom nejnižším stupni, je hudební hra. Spojuje několik dílčích činností a vytváří tak vhodný organizovaný chod v hodinách hudební výchovy. Dochází zde zcela bez násilí ke spojení hudebního vnímání a aktivního projevu. Mimoto také s tělesným vyjádřením hudby a jejího prožitku.

Hudební dispozice tvoří specifickou strukturu. Je to vlastně dispoziční systém, který je sestaven právě z dispozic, které však nestojí nijak mechanicky, ani izolovaně vedle sebe. Zjistit, jestli vůbec existují a pokud ano, tak v jaké kvalitě, je velmi nesnadné. Slabší vlohy se samy nerealizují. A pokud nedojde k povzbuzení těchto vloh jakýmkoliv hudebními podněty, zůstanou neprojeveny. Pokud dojde u jedince

⁴ Sedlák, F. Hudební vývoj dítěte, 1. vyd., editio Supraphon Praha, 1974

k neuvědomělému zájmu o jakoukoli hudbu, bez ohledu na to, jakého je žánru, pokud s ní vytváří kontakt, je vtahován do hudební činnosti a touží se hudebně seberealizovat, pak se u tohoto člověka – pro nás dítěte ve třídě – vyskytují hudební vlohy. Pokud má ještě touhu prosadit se a uplatnit, překonává překážky, či se u něj vyskytuje jakékoli úsilí v oblasti hudby, jde o majitele silných hudebních vloh, tedy hudebního nadání. Čím silnější jsou vrozené hudební předpoklady a náklonnost k nim, tím snadněji, častěji a silněji nastává jejich aktualizace.

Právě v hudební výchově se velmi často dostavuje neúspěch. Většinou se u dětí projevuje tak, že nejsou schopné zpívat. Může se stát - a často se u nás tak děje - že si učitel nesprávně vykládá tuto pěveckou neschopnost u dětí jako nedostatek vrozených vloh. Špatně je poté označí jako nehudební. Je to však v rozporu s hudebně-psychologickými výzkumy, s celkovým pohledem na hudební individuální vývoj jedince a s učitelskými zkušenostmi vůbec. Protože děti vlastní obvykle více hudebních potencionálních možností, než si vůbec dovedeme připustit. Na základě hudebně-psychologických výzkumů, které provedl Rosamund, Shutter a Bentley je potvrzeno, že „každé duševně a tělesně normální dítě je dispozičně vybaveno alespoň v takové kvalitě, aby se mohlo hudebně rozvíjet, zpívat a splnit požadavky všeobecné hudební výchovy na základní škole“.⁵ Určitě se ale může stát, že se v praxi setkáme s jedinci, kteří budou mít slabší vlohovou základnu. Mohou být těž méně vnímaví pro hudbu, či mohou vlastnit menší výbavu pro pěveckou činnost. Pokud tyto slabší potence neaktualizujeme zavčas a nekompenzujeme je zvýšeným pedagogickým úsilím, mohou budit dojem o hudební neschopnosti dítěte. Tato neschopnost je často a chybně pojmenována jako amuzikálnost. Nenastane-li uskutečnění optimálních výchovných podmínek, zůstane hudebnost u těchto jedinců pouze jako schopnost vnímat. A nebude tak dál rozvinuta v aktivní pěvecké vyjádření. Ale ani vrozená nebo získaná náchylnost k hudbě není úplně rozhodující. Je to pouze polotovár, ze kterého si jedinec sám vytváří své hudební schopnosti a dovednosti a sám mu dává konečný tvar. Často však musí vyvinout větší píli k překonávání překážek, či trpělivost ke zdolání nepříznivých sociálních podmínek.

⁵ Sedlák, F. Hudební vývoj dítěte, 1. vyd., editio Supraphon Praha, 1974

1.1.5 Hudebnost a hudební nadání

Hudebnost není nikde definována, budeme ji tedy chápat jako souhrn několika schopností. Je zde třeba spojit a sjednotit několik dílčích hudebních schopností. Patří sem hudební vnímání, chápání hudby a její prožívání, schopnost reprodukce. Mimo to také hudební potřeby, zájmy, sklony a napětí. Každý zdravý člověk vlastní alespoň v minimální míře hudebnost. Je to jakási součást osobnosti. Mezi primární projevy hudebnosti patří potřeba hudbu vnímat. Vyskytuje se i u těch jedinců, kteří „nevlastní“ hudební nadání. Kvalita hudebnosti je dána jak vnitřními předpoklady, tak hudebním rozvojem. Ten spočívá hlavně v působení hudební výchovy v rámci všeobecné vzdělávací školy. Pokud se vyskytne někdo, kdo má slabší vlohovou základnu, je třeba to kompenzovat zvýšeným pedagogickým úsilím. Pojem hudebnost je z hlediska všeobecné hudební výchovy daleko četnější, než hudební nadání. Avšak pokud se při vyučování objeví dítě, či člověk, u kterého došlo k akceleraci hudebního vývoje, pak mluvíme spíše o hudebním nadání.

Hudební nadání chápeme jako kategorii biologických předpokladů, které je třeba dále rozvíjet. Je to vlastně struktura kvalitních jak dědičných, tak vrozených vloh, které mají předpoklad – pokud se s tím samozřejmě dále pracuje - být na vyšší, popřípadě až na profesionální úrovni. Nadání je dále odstupňováno jako talent, dále pak genialita. Hudební talent je tedy nejhořejší projev hudebního nadání, genialita pak jeho vyšší stupeň, který je však velmi ojedinělý.

1.1.5.1 Nejvyšší stupeň nadání

Jak bylo již shora uvedeno, genialita je vyšší projev hudebního talentu. Tedy nejvyšší pro hudební nadání všeobecně. Vyskytuje se u lidí, kteří mají některou z hudebních dovedností nápadně nadprůměrně rozvinutou. Tito lidé jsou často označováni jako hudební géniové. Často udivují své vrstevníky a obvykle jsou takto význační již v raném dětství. Mezi nejznámější případy patří W. A. Mozart, který byl také označován jako tzv. zázračné dítě.

Hudební genialita se u dítěte zpravidla objeví ještě dříve, než se začne učit hrát na nějaký hudební nástroj. Ve věku kolem dvou let je schopno přesně interpretovat známé melodie, či melodii, které mu z nějakého důvodu utkvěly v paměti. Stačí, aby je zaslechlo někde ve svém okolí. Pokud má k dispozici klávesový hudební nástroj, zkouší vyťukávat melodie jemu známé. Hudební génius se také projevuje neobyčejnou hudební pamětí, fantazií a plastičností hudebního myšlení.

Podle některých hudebních psychologů mají hudebně mimořádní jedinci přebytnou citlivost vůči zvukovým, akustickým podnětům. Je to dáno geneticky a díky tomu je právě toto mimořádné dítě vnímavější ke zvukům ve svém okolí. Toto dítě je vysoce talentované, protože dokáže přistupovat k obecným akustickým motivům stejně tak, jako ostatní lidé k všednímu mluvenému slovu.

1.1.6 Genetika a dědičné faktory

Výzkumy dědičnosti hudebnosti začaly se zájmem o dědičnost inteligence v polovině 19. století. Zjistilo se, že pokud měli oba rodiče dokonalé hudební schopnosti, mělo i jejich dítě tyto schopnosti. Alespoň v malé míře. To samé v opačném případě, kdy ani jeden z rodičů nebyl hudební, nevlastnil tyto schopnosti, také jejich dítě mělo tuto schopnost rozvinutou velmi málo.

Podle psychologů se u hudebních vloh, nadání a schopností vyskytují dědičné faktory mnohem více. Také je zde dědičná determinace daleko častěji zdůrazňována. Ani v praxi není v žádném jiném oboru tolik zdůrazňována dědičnost, jako v hudbě. „Obecně se dědičností rozumí přenos anatomických a fyziologických zvláštností organismů z jedné generace na druhou. U potomstva se znovu objevují vlastnosti, které měli jeho rodiče, nebo prarodiče, případně vzdálení předkové“.⁶ Tyto vlastnosti se většinou nevyskytují v přímé posloupnosti. Bývají projevovány nesouvisle a většinou až u dalších generací.

Pokud se přenos u nějaké z generací uskuteční, nebudou to hotové, viditelné vlastnosti, či znaky. Budou to spíše možnosti vzniku jistých vlastností. Tento přenos se realizuje na hmotných, samostatných jednotkách. Jsou to geny. Tedy dědičné faktory, které jsou viditelné jen drobnohledem při maximálním zvětšení. Tyto geny se vyskytují v buněčném jádře – v jeho chromozomech. Mohou zde vznikat různé kombinace těchto chromozomů. Pokud se oddělí, mohou se objevit až v některé z dalších generací. I přes „velikost“ genů v chromozomech, vytvářejí právě tyto částčky materiální základ, uspořádanou soustavu, ve které je zapsána v podobě programu genetická informace. Ta se skládá ze souboru několika genetických pokynů. V individuálním vývoji člověka se jí do hojné míry řídí organismus. Samozřejmě v průběhu nezbytných specifických etap. Genetická, neboli dědičná informace je dost pevná, avšak ne zcela. Je schopna podléhat změnám (pokud nejsou tyto změny nijak zásadní) a na vnější životní prostředí reaguje

⁶Sedlák, F. *Hudební vývoj dítěte*; editio supraphon Praha 1974

speciálním způsobem. Proto můžeme využít genetických informací pro organismy a jejich vývoj.

V genetice rozlišujeme souhrn vnitřních dědičných faktorů a soubor vnějších znaků. Ten první se nazývá genotyp. Chápeme ho též jako genetickou konstituci organismu. Druhý, který je však ovlivněn působením vnějšího prostředí, se nazývá fenotyp. Ten vykresluje jak dědičné a vrozené vlastnosti, tak jejich změny, které byly vyvolány tím, co bylo do organismu vloženo. Tedy vyvoláváním změn a vytvářením podmínek prostředí. Probíhá zde také proces vzájemného aktivního působení mezi jedincem a životními podmínkami a prosazuje se dialektický vliv obou činitelů na psychický vývoj. Podle konzervativního pojetí a představ se však užívá jednostranná determinace a to, že geny nejsou ovlivňovány ani vnitřními, ani vnějšími předpoklady.

Často a nesprávně je považována dědičnost hudebních předpokladů jako osud, fátum, které se nedá změnit a určuje vlastní hudební rozvoj a celkový postoj a vztah k hudbě. Dochází k tomu proto, že jsou podceňovány vlivy prostředí hudební výchovy a přeceňovány vlohy jako jediné determinanty hudebního vývoje. Podle některých hudebních psychologů je hudebnost a její složitá struktura hudebních schopností vrozená. A proto nemůže podléhat výchovnému působení a realizuje se samostatně.

1.1.7 Činitelé ovlivňující hudební vnímání

Průběh vnímání hudby u člověka probíhá v psychice vnímatele. Není však přímočarý, ovlivňuje ho několik činitelů. Mezi nejvýraznější z nich patří:

- Subjekt vnímání – osobnost vnímajícího jedince s jeho reakcemi na hudbu
- Objekt vnímání – hudební dílo
- Komunikativní proces – vztah vnímajícího jedince k hudbě

1.1.7.1 Subjekt vnímání

Osobnost vnímatele ovlivňuje způsob, kvalitu i vlastní průběh hudebního vnímání. Je proto výrazným činitelem ovlivňujícím hudební vnímání. Ze složek osobnosti (jedince) se prosazují především hudební vlohy a schopnosti. Dále potom temperament a charakter, paměťové a percepční schopnosti, které jsou u každého jedince různé a nakonec motivační faktory. S vlastnostmi se pojí emoce a vnímání. Tedy emocionální a percepční citění k hudbě. A nakonec také poslechové a reprodukční dovednosti. Hudební vnímání je však

ovlivňováno i úrovní všeobecného vzdělání. Zasahují do něj úrovně hudebního vzdělání, životní, ale i hudební zkušenosti, hudební zájmy a postoje. Všechny tyto složky působí ustáleně jako soubor.

1.1.7.2 Objekt vnímání

Aktivitu hudebního vnímání ovlivňuje význam a obsah hudebního díla. „Vzniká otázka: proč a čím na nás hudební dílo působí.“⁷ Avšak chápání a prožívání hudebního díla je podmíněno dvěma faktory. První z nich je výstavba hudebního díla. Je to umělecký způsob, který může nést obsahové sdělení a je záležitostí hudební estetiky. Druhý faktor chápání hudebního díla je psychika vnímatele. Je dokázáno, že hudební dílo může u posluchače vyvolat psychickou odezvu. Je totiž vždy reflexem určité doby. Můžeme je zařadit do specifické historické etapy. Je tedy ovlivněno dobovými skutečnostmi. Mezi ně patří estetické normy a požadavky té doby, její atmosféra, ale i životní události skladatele, jeho názory a postoje. Jejich pochopení umožňuje cestu k hudebnímu prožitku.

1.1.7.3 Komunikativní proces

Komunikativní proces hudebního díla probíhá mezi tvůrcem, interpretem a vnímatelem. Především jde však o dialog mezi vnímatelem a hudbou, kde se uplatňuje vzájemná interakce. Vnímatel hudební dílo přijímá a přetváří jej ve svém vědomí. Současně však sám podléhá jeho vlivu, kultivuje se a vnitřně se proměňuje.

Sluchový analyzátor zpracovává akustické podněty přicházející od hudebního zdroje. Tím začíná hudební vnímání. Akustické podněty poté aktivizují psychiku vnímatele a rozehrává jeho vědomí. Následně se dostavuje umělecký zážitek. Často tento zážitek ovlivní hudební vědomí i citový a myšlenkový svět vnímatele. Někdy doznívá jako estetická response velmi dlouho.

1.1.8 Amúzie

Amúzie je nejvýraznější porucha hudebních schopností. Dodnes však tento pojem není přesně vymezen. V některých lékařských publikacích se uvádí amúzie jako neschopnost poznávat hudbu. Může být vrozená, či získaná. Jinde se uvádí, že je to neschopnost rozumět hudbě, či reprodukovat jednotlivé tóny a melodie. Další teorií o

⁷ Sedlák, F. *Základy hudební psychologie*; Státní pedagogické nakladatelství Praha 1990. ISBN 80-04-20587-9

amúzii je nedostatek hudebního sluchu, či hluchota pro melodii. Psycholog Albert Wellek⁸ uvádí několik znaků, které jsou pro amúzii charakteristické: Je to výrazný nedostatek hudebního nadání se souvisejícím nezájmem o hudbu a patologické poruchy funkcí hudebního sluchu. S tím je spojená neschopnost vnímat hudbu, či ji pěvecky reprodukovat.

Podle většiny autorů jsou hlavní znaky amúzie:

- neschopnost rozeznávat hudební výšku
- neschopnost rozeznávat tónové vztahy
- nízká úroveň hudebního vnímání
- nízká úroveň hudební reprodukce
- celkově snížený zájem o hudbu

Avšak je dokázáno, že existuje částečně, či zcela omezená možnost vnímat výšku tónů, ale nedochází ke ztrátě schopnosti slyšet. Někdy zase jedinec rozlišuje výšku jednotlivých tónů, ale není schopen vnímat celostní melodické útvary. Nepozná tedy ani často hrané melodie. Jindy, ačkoliv jsou zachovány výškově rozlišovací schopnosti (hudební představivost i paměť), chybí schopnost zahrát či zazpívat slyšené melodie. Někdy jedinec správně reprodukuje jednotlivé tóny, ale nedovede je spojit v melodický útvar. Jindy zazpívá melodii, ale neudrží její rytmus.

Z tohoto vyplývá, že každý jedinec je schopen se úměrně ke svému nadání, inteligenci a dalším schopnostem, hudebně rozvíjet. Je třeba však hledat způsob, jak toho dosáhnout. Jedna z cest, kterou jsem zkoušela, jsou hry. Hudební hry, praktické činnosti, tvořivé umění a další.

1.1.9 Výchova k hudební tvořivosti

Myšlenku tvořivosti u nás vyslovil již Komenský, v zahraničí pak Rousseau, či Pestalozzi. Zatím však u nás není vyvinuta tradice výchovy k tvořivosti. Souvisí to s náročností pedagogického rozvíjení tvořivých schopností a neúplným pochopením vlivů prostředí.

Tvořivost u dítěte nelze vynutit příkazem. Je to činnost, kterou je třeba podněcovat a vytvářet pro ni podmínky. Teprve pak se stane připravenou a můžeme ji vést k určitým cílům.

⁸ Wellek, A. *Musikpsychologie und Musikästhetik*; Fankfurt am Main 1963

Měli bychom používat takový postup, který neomezí dětskou fantazii, spontánnost a touhu po seberealizaci. Zároveň však musíme zajistit integritu řízeného výchovného stylu. Proto je vhodné respektovat následující aspekty:

- začlenit výchovu k dětské tvořivosti do organizace hodin všeobecné hudební výchovy
- vycházet z osobnosti dítěte, zároveň rozvíjet všechny její složky
- navázat na nenucený dětský projev a experimentaci s tóny, neopomíjet přitom dosavadní pěvecké a instrumentální zkušenosti dětí
- vytvářet kreativní situace, realizovat tvořivé hudební úkony: rozvoj hudebního myšlení, volné tvoření hudebních představ a operace s nimi, podněty pro rozvoj fantazie, atp.
- vychovávat k naslouchání přírodě a jejích zvuků, rozvíjet diferenciacní a analytickou funkci hudebního sluchu progredientními⁹ úkoly
- využít múzických her jako motivačního a výchovného prostředku a přeměnit jej postupně v proces učení
- hodnotit tvořivé pokusy dětí i dílčí zdařilé úkony
- využít všech stanovisek kolektivní výchovy jako je například pomoc spolužákovi, utváření společenských kontaktů mezi žáky, vzájemná kooperace, a další

Uskutečnění těchto nelehkých úkolů klade na učitele velké nároky. Jeho pozice mezi dětmi nesmí být příliš direktivní a autoritativní. Měl by být rádcem i pomocníkem. Musí sám projevit velkou tvořivost, a to nejen hudební, nýbrž i pedagogickou a metodickou. Zároveň musí být vynalézavý a citlivý pro vnitřní svět dítěte a rozvíjet jeho tvořivý potenciál.

⁹Progredience, z lat. pokračování, postup, postupné šíření. Linhart, J. a kolektiv, *Slovník cizích slov pro nové století*. Dialog, 2003. ISBN 80-85843-61-7, strana 305

PRAKTICKÁ ČÁST

2 Činnosti směřující k rozvoji hudebních schopností dětí

Stejně jako jiná mláďata v přírodě, se i malé děti učí především jednáním, hrou a napodobením. Hra je pro ně zásadní a převládající činností, je to jejich nejdůležitější projev touhy po poznání a osvojování si každé nové zajímavé zkušenosti, či obratnosti. Děti si ve hře testují způsoby svého jednání, prosazují vlastní tvůrčí nápady a stávají se společenskými. Rozvíjí při hře fantazii a vlastní city. Fantazie se často v napodobivých hrách prolíná se skutečností a dítě velmi vlastním příběhům, ve kterých vystupuje jako kladný hlavní hrdina, věří. Často poté přesvědčuje o pravdivosti svých příběhů i druhé.

Při hrách, kde se dítě snaží o nápodobu, začíná také chápat rozdíl mezi hrou a prací a projevuje zájem o konkrétní činnosti, které si poté chce zkusit „doopravdy“. Osvojuje si tak dovednosti, které mu později mohou být užitečné v životě.

Dítě si přestává hrát samo zhruba ve čtyřech letech. Poté se spojuje se dvěma, či třemi vrstevníky, později přichází do přibližně šestičlenných skupin. V této hře jde dětem hlavně o vlastní radost a vlastní uspokojení. Opravdové společenské cítění se u nich rozvíjí později, téměř ve školním věku. Hry s jinými dětmi rozvíjejí u předškoláků schopnost komunikace, pracovitost a možnost aktivního jednání. Děti se při nich začínají osamostatňovat, přestávají se zaměřovat na sebe samy a překonávají infantilní závislost. Hry vedou ke zdravému duševnímu a fyzickému vývoji, protože se v nich uskutečňují přání a potřeby dětí. Nacházejí zde sebeuplatnění a citové odezvy. Soutěživé hry jim naopak umožňují změřit síly, talent a schopnosti s ostatními. Učí je také vyrovnat se s prohrou, či s neúspěchem.

Pokud je hra příliš zorganizovaná, přestává být hrou. Přesně určený chod hry, pohyb či slovo může rozvíjet estetické cítění, ale dochází tak spíše k manipulaci. Stává se, že děti potom jednají bez vnitřního zájmu a snaží se pouze uspokojit představy učitele. Tvořivé činnosti vedou naopak k realizaci vlastních nápadů, představ a myšlenek. Děti si samy vybírají nástroje a spoluhráče pro svou hru a postupně se ze scénáristy stává herec a režisér, z houslisty skladatel a dirigent. Učitel už jen dohlíží na průběh hry, udává jí rámec a případně ji usnadňuje. Smyslem hry je, aby jí dítě porozumělo a aby si vyzkoušelo něco nového, zajímavého. Průběh je daleko důležitější, než výsledek. Schopnosti získané při hrách, budou pro děti cenné i po letech v běžném životě.

V další části práce se zabývám hrami, které jsem s dětmi realizovala při hodinách hudební výchovy. Všechny uvedené hry rozvíjejí rytmické cítění. Mnoho z nich se však nezaměřuje pouze na stránku rytmickou. Rozvíjí například sluch, mluvní techniku, hlasové dovednosti, ale i představivost, schopnost spolupráce, či soustředěnost. Hry jsem rozdělila podle jejich charakteru do následujících skupin: Rytmické hry, Hry s předměty a nástroji, Improvizace pohybem na hudbu, Hry se zpěvem, Dramatizace písniček, Vlastní činnosti dětí, Rytmická cvičení a Použití nástrojů v písničkách.

U každé hry uvádím:

- Popis hry (průběh, pravidla)
- Cíl hry, který vyplývá z činností, probíhajících v rámci hry. Stanovené cíle jsou buď dlouhodobé (například: rozvíjení rytmické představivosti), nebo krátkodobé (seznámení se zvuky vlastního těla)
- Realizaci hry: popis, jak hra probíhala v naší třídě, uvádím i případné odlišnosti od výše uvedeného popisu hry
- Závěr: zhodnocení průběhu, plnění cílů

2.1 Rytmické hry

Rytmus je pravidelné střídání dlouhých a krátkých not a pomlk. Může to být také střídání napětí a uvolnění. Kolem nás je mnoho rytmu. Ať už pravidelného, nebo nepravidelného. Rytmický je tep srdce, dech, ale i mozková aktivita má své rytmy. Naše tělo a jeho biorytmus souvisí s kolotáním hvězd. A tak všechno kolem nás, i v nás samotných, má svůj rytmus.

Rytmické hry jsou vhodné jak pro žáky 1. stupně, tak pro starší děti. Pomáhají zlepšovat vztahy v kolektivu, je zde prostor pro vlastní improvizaci a seberealizaci zároveň plní funkci předstupně k vlastnímu hudebnímu výkonu. Probouzí nejen sociální, ale i hudební cítění, což je pro nás v tomto okamžiku nejdůležitější.

2.1.1 Dupání v kruhu

Děti stojí v kruhu a vytváří nepřerušovaný rytmus dupáním. Každý hráč vždy dupne nejdříve pravou, poté levou nohou a navazuje další hráč opět pravou, poté levou nohou. Dupnutí je stále stejnoměrné se stejným rytmem.

- Můžeme zrychlovat a zpomalovat tempo
- Pokud hráč dupne pravou nohou dvakrát, mění se směr, opět se snažíme nepřerušit pravidelný rytmus
- Dupání můžeme zesílit, zeslabit.

Cíl: praktické seznámení s pojmy: rytmus, dynamika, tempo; rozvoj koncentrace a spolupráce mezi členy skupiny

Realizace: Začali jsme s dětmi v kruhu dupat. Avšak nejprve děti bavilo dupat co nejvíce, aby byly slyšet i v ostatních třídách (hlavně v těch pod námi), a poté se nám nedařilo udržet nepřerušovaný rytmus. Děti často přemýšlely kterou nohou začít, zapomínaly se a předháněly.

Závěr: Tato hra je vhodná pro seznámení se s rytmem. Ale ani při opakovaném cvičení se nám nepodařilo udržet rytmus. Děti se snadno naučily, kterou nohou mají začínat, dokonce nezapomínaly, když na ně přišla řada, ale celkový rytmický motiv se nám udržet nepodařilo. Koncentraci a spolupráci jsme využili, řekla bych, že o to víc se děti snažily a soustředily, protože se nám to nedařilo.

2.1.2 Hra na tělo

Nejdříve si každý vyzkouší, jaké zvuky jde zahrát na vlastní tělo. Dupáme, tleskáme, pleskáme (dlaněmi do stehen), luskáme, hvízdáme,... atp. Přitom zkoušíme zrychlit, či zpomalit. Zahrajeme si takto všichni společně známou písničku, každý udržuje rytmus hrou na tělo.

Cíl: seznámení se zvuky vlastního těla, zbavení napětí, držení těla

Realizace: Hra na tělo šla dětem dobře. Každý si ji vyzkoušel a seznámil s mnoha různými zvuky, které jdou zahrát na vlastní tělo. Hra žáky bavila i ve dvojicích. Avšak doprovázet

se hrou na tělo a zpívat, v tom se děti ztrácely. Buďto zapomínaly zpívat, nebo zapomínaly hrát na tělo. Bylo toho na ně najednou moc.

Závěr: Myslím, že je lepší zařadit hru do fáze, kdy děti dokonale zvládly zpěv určité písně, nejlépe z paměti a teprve poté spojit pravidelný pohyb a zvuk těla se zpěvem.

2.1.3 Hra na ozvěnu

Navazuje na hru na tělo – učitel předvede jednoduchý rytmus a děti ho zopakují. Poté může každý vymyslet svoji kombinaci dupání, pleskání, tleskání a podobně.

Cíl: vnímání zvuků vlastního těla, schopnost mimoslovního vyjadřování, paměť, interpretace

Realizace: Tato hra děti velmi bavila, nejprve jsem vymýšlela kombinace zvuků já, později si vyzkoušeli největší odvážlivci vymyslet vlastní motiv a na konec jsme si sedli do kruhu a každý předvedl něco svého. Vždy jsme to po něm dvakrát zopakovali, abychom přesvědčili sebe i jeho, že motiv nebyl těžký a že si ho dokážeme zapamatovat. Motiv byl např. TLESK – PLESK – DUP – DUP a jiné.

Závěr: Tato hra nejen, že děti baví, ale dostatečně aktivuje a motivuje. Děti si uvědomují, jako zvuky vydává jejich tělo, snaží se zapamatovat si jednoduchý motiv, spolupracují. Tato hra je vhodná do každé hodiny a můžeme se k ní vracet i v hodinách jiných předmětů.

Realizace hry v přírodě: Na kmeny stromů jsem připevnila „kouzelné formule“. Např. TLES – PLESK – DUP. Formulí bylo dvacet, rozmístěné byly po jedné na kmenech stromů, či keřů, v okruhu asi 200 metrů. Předem bylo dětem vysvětleno, co které slovo znamená a jak se správně „zahraje“ na vlastní tělo. Já jsem měla seznam dětí a u nich čísla od jedné do dvaceti, stejně jako bylo kouzelných formulí. Aby každý z nich osvobodil vzácného koně (figurky koní jsem pro děti měla připravené – od provozovatele exkluzivních aut), musel nejprve najít kouzelnou formuli, naučit se ji, běžet ke mně, kde mi ji předvedl – ne odříkal!, já jsem si udělala poznámku, že např. formuli č. 16 má Honza splněnou, a teprve poté mohl běžet hledat další formule, které ještě neměl splněné. Všechny děti se kouzla naučily velmi snadno a rychle, hra je bavila, byla soutěžní, a přesto

byl každý vítězem. Děti zároveň s fyzickou kondicí procvičovaly paměť, rozvíjely již známou hru na tělo zároveň s rytmem a soutěžily mezi sebou.

2.1.4 Na výdrž

Jeden hráč tleská svůj vlastní rytmus a snaží se ho udržet. Ostatní se ho pokouší splést: tleskají arytmiicky, rychleji, či pomaleji.

Cíl: schopnost prosadit se, bojovnost, dynamika, tempo, rytmický výcvik

Realizace: Opět jsme s dětmi utvořili kruh. Poté jsem vybrala jednoho, který začal a představil nám svůj motiv. Následně se všichni snažili vymyslet jiný, náročnější motiv, aby spolužáka co nejdříve popletli.

Závěr: U této hry je lepší, když je ve třídě více děvčat, jsou k sobě ohleduplnější. U chlapců dochází při této hře především k rozvoji bojovnosti. Každý se snaží prosadit svůj vlastní rytmus a splést spolužáka.

2.1.5 Rytmické hádanky

Učitel vytleskává, či vytukává známou písničku. Je třeba přehánět akcenty v textu, pomlky, nebo refrén. Ostatní po skončení hádají, o kterou písničku šlo. Ten kdo uhádne, vytukává další hádanku.

Pokud to nejde, vytukává pouze učitel a děti hádají a sbírají body za písničku, kterou uhodly.

Cíl: rozvoj sluchu, spontánnost, komunikace, pozornost.

Realizace: Pro děti, které jsem učila já, bylo toto cvičení těžké. Protože jsme neměli nacvičených moc společných písní, a také vůbec neznali nějaké „vytukávání“. Ze všech dětí poznali teprve třetí písničku dva ze třídy. Pokus samotných dětí o vytukávání byl zbytečný. Nešlo jim to. Viděla jsem ale, že oni samotné vědí, co vytukávají. Snažily se. Avšak nikdo píseň nepoznal. Ani já ne. Bylo to nerytmické a často příliš rychlé. Když jsem toto cvičení zopakovala po 3 měsících, výsledek byl výrazně lepší. Děti písně poznávaly,

protože jsme často zpívali a několik jich zvládlo píseň perfektně vyřukat, dokonce využívaly akcenty v textu.

Závěr: Hru použít tehdy, kdy máme společný zásobník písní, je potřeba, aby děti písně znaly.

2.1.6 Africká cvičení v kruhu

Sedíme v kruhu, začíná učitel vytleskáním krátkého rytmického schématu (např. tlesk, tlesk, lusk, lusk). Ostatní ihned zopakují. Pokračuje další v kruhu. Hra by měla probíhat ve svižném tempu.

Cíl: pozornost, postřeh, spolupráce, paměť, schopnost udržet tempo

Realizace: Tato hra je velmi podobná hře na ozvěnu. Hře může předcházet vyprávění o Africe a kmenech, které právě často takto sedí v kruhu a vytvářejí hudební rytmické motivy. Děti tato hra bavila.

Závěr: Nejvíce je zde zastoupena paměť, dítě často vymyslí rytmické schéma, avšak podruhé ho již nezopakuje. Musíme proto volit jednodušší schémata. Hra je vhodná jako úvodní motivace na začátek vyučovací hodiny, děti aktivuje a motivuje.

2.1.7 Na houslaře

Veselá série masáží v rytmu. Sedíme v kruhu ve dvou řadách. Vnitřní kruh je ohnutý, vnější kruh „masíruje“. Houslař na záda v rytmu dobře proklepává a „dřevo“ zní. Asi po minutě se vnější kruh pootočí ve směru hodinových ručiček o jednoho spolužáka dál. Hráč z vnějšího kruhu je opět houslařem a dál opracovává dřevo. Nyní ho však lehkými údery malíkovou hranou poráží. Po minutě dojde zase k pootočení a houslaři nyní rozřezávají strom pilou (malíkovými hranami na zádech spolužáka naznačují řezání). Po dalším pootočení v nové dvojici se dřevo hobluje (houslař jezdí druhému pěstmi podél páteře). Nakonec můžeme housle natírat. Až se kruhy dotočí na místo, ze kterého jsme začínali, hráči si role vymění. Nebo můžeme vyzkoušet jiné varianty této hry.

- Pianista hraje na klavír

- Bubeník hraje paličkami na buben
- Sochař hněte hlínu, nebo kuchařka těsto
- Kapky deště a kroupy padají na střechu
- Jemný vánek čechrá hustou travu na louce
- Nůž potírá máslem krajíc chleba
- Modelujeme z modelíny
- Loupeme pomeranč

Cíl: představivost, spolupráce, jemná motorika, důvěra, zamyšlení se nad výrobou hudebních nástrojů, relaxace

Realizace: Velmi zábavná hra, zároveň působí na zlepšení vztahů v kolektivu. S dětmi jsme si nejprve povídali o tom, jak se takové housle vůbec vyrábí a z jakého jsou materiálu. Následně museli být především chlapci upozorněni na jemnost, která je potřeba při „masírování“, protože měli zpočátku tendence tlouct na záda spolužákovi co nejvíc. Po druhém přesunu na jiného spolužáka se hra dostala do „rytmu“ a děti si ji náramně užily.

Závěr: Hra je vhodná na závěr hodiny, dochází k uvolnění a uklidnění a jak již bylo uvedeno – je nutné dbát na to, aby masírování bylo jemné a příjemné.

2.1.8 Dva kruhy

Hráči utvoří dvojice. Dále se utvoří dva kruhy – vnitřní a vnější. Jeden ze dvojice je součástí vnitřního a jeden vnějšího kruhu. Pustíme hudbu, všichni se začnou do rytmu pohybovat – vnější kruh směrem doprava, vnitřní doleva. Když se hudba zastaví, každý se snaží co nejrychleji najít svou dvojici, které se utvořili na začátku. První, kdo se najde, vyhrává.

Cíl: Pohyb v rytmu, hbitost

Realizace: Jelikož děti, které jsem učila, byly soutěživé, tak tuto hru velmi prožívaly. Ne všichni se hýbali rytmicky na hudbu. Pohyb šel děvčatům lépe. Pokud však nezněla hudba, byli kluci vždy rychlejší, což zřejmě souviselo i jejich zaměřením na hokej.

Závěr: Hru není vhodné hrát často. Je aktivizační a impulzivní, ale z oblasti rytmu nepřilíš „bohatá“.

2.1.9 Ramsese

Opět tvoříme kruh, tempo se však zrychluje. Kdo splete pohyb, či říkanku, odchází stranou a kruh se zmenšuje. Říkanka je prý původem z Laponska.

Pohyby a slova:

Ram se se – ram se se – duli – duli – duli – duli – ram se se

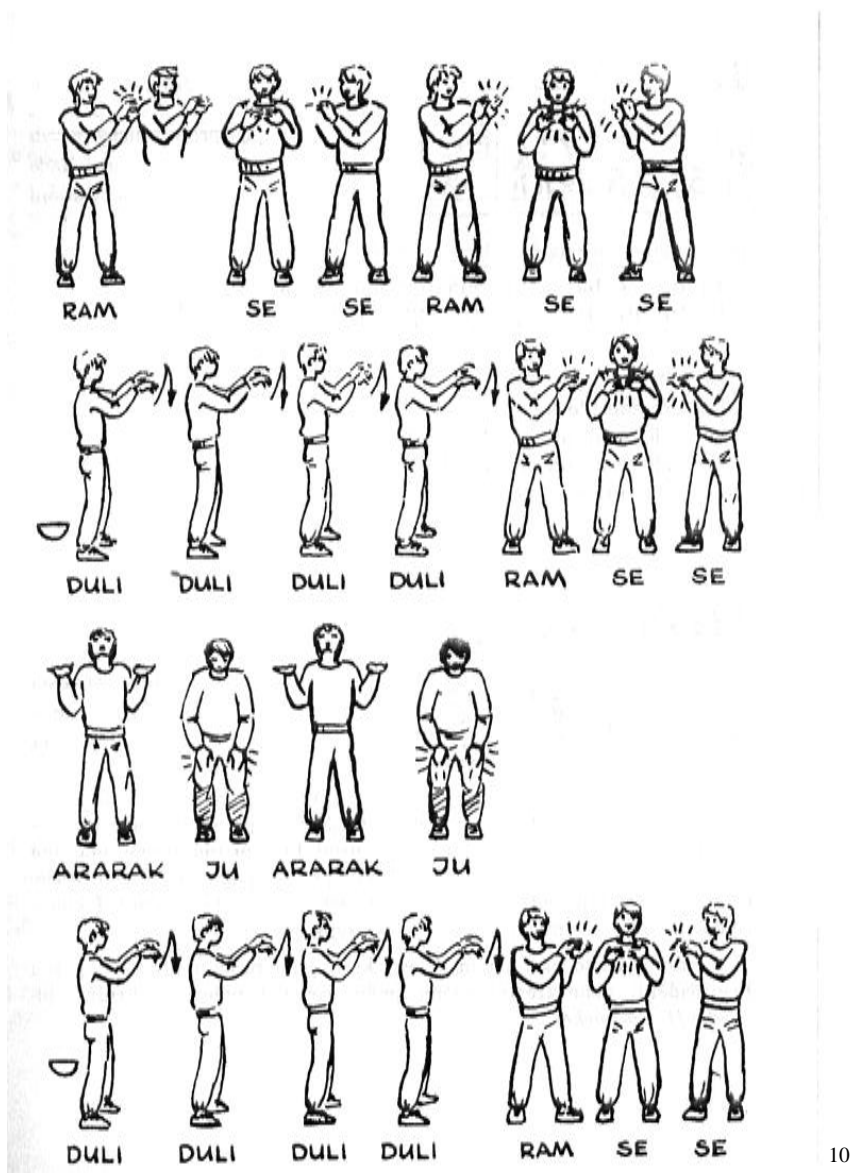
1 2 3 1 2 3 4 4 4 4 1 2 3

Ararak ju – ararak ju – duli – duli – duli – duli – ram se se

5 6 5 6 4 4 4 4 1 2 3

Legenda – pohyby v rytmu jednotlivých slabik říkanky:

- 1 klepneme prsty obou rukou na rameno souseda vlevo
- 2 si klepneme prsty na svou hrud'
- 3 klepneme prsty na souseda vpravo
- 4 děláme před sebou oběma rukama pohyb, jako kdyby kočka škrabal na vrata
- 5 zvedáme dlaně k nebi
- 6 dáme dlaně na stehna

10

Cíl: artikulace, soustředění, hrubá motorika, spolupráce

Realizace: U této hry je vždy ve třídě větší hluk. Tím, jak se hra zrychluje, říkají děti básně hlasitěji a hlasitěji. Když jsme si tuto hru zahráli jednou – ve formě soutěže (kdo spletl, vypadal), chtěly ji potom děti hrát každou hodinu. Po každém skončení hry byly děti udýchané, jako po hodině tělesné výchovy. Perfektní hra.

Závěr: Vzhledem k únavě dětí po hře, bych ji zařadila až na konec hodiny. Děti mají také tendenci si o hře povídat, často se dohadují kdo, co a kvůli komu popletl, proto si můžeme před zvoněním společně sednout a sdělit si dojmy ze hry.

¹⁰ Šímanovský, Z. : *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*, Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-264-5; str. 69

2.1.10 Třesky plesky

Každému hráči je přiřazeno číslo (je možná i přezdívka). Ve čtyřdobém rytmu pak hrajeme – PLESK – TLESK – LUSK L. – LUSK P. Plesknutí = dlaněmi do stehů, lusk l. = lusknutí levou rukou, lusk p. = lusknutí pravou rukou. Při lusknutí levou rukou řeknu zároveň své číslo. Při lusknutí pravou rukou číslo někoho jiného. Dotyčný ihned reaguje v rytmu stejným způsobem. Zrychlujeme tempo, a kdo to splete, vypadává.

Cíl: postřeh, zřetelná mluva, soustředěnost

Realizace: S dětmi se nám nedařilo udržet rytmus, nepamatovaly si kombinaci luskání, natož pak rozlišit luskání pravou a luskání levou rukou. Často pletly své číslo s číslem spolužáka. Zrychlit tempo jsme raději nezkoušeli.

Závěr: Hra je vhodná do hodin hudební výchovy, ale zařadila bych ji až pro starší děti, které jsou zkušenější v soustředění a mají lepší paměť.

2.1.11 Říkačky v kruhu

S dětmi si v kruhu říkáme básničky různými způsoby, snažíme se udržet pravidelný rytmus. Způsob odříkání básně záleží na nás, předem se domluvíme.

- Všichni říkáme jednotlivá slova a verše společně;
- Jeden verš říkáme společně, jeden verš sólo. Střídavě.
- Každý hráč řekne jeden verš po směru hodinových ručiček;
- Každý hráč řekne jeden verš a určí dále směr, kterým se „půjde“
- Každý vysloví jeden verš a předá gestem slovo komukoli v kruhu
- Střídáme kontrasty po jednom verši: pomalu/rychle, nahlas/potichu, vesele/smутně, vysoko/hluboko atd.

Cíl: spolupráce, intonace, tempo, mluvní technika

Realizace: Když jsme s dětmi říkali verše všichni dohromady, šlo to perfektně. Někteří se snažili o intonaci, verše nám plynule navazovaly, prostě bez problému. Jakmile se však děti začaly různými způsoby střídat a vyvolávat, neudržely jsme plynulost, ani rytmus

jednotlivých básniček. Vždy se našel někdo, kdo to popletl, či zapomněl. Ale děti bavila druhá část více. Připadaly si důležité při volbě dalšího v kruhu, bavilo je měnit směr a styl básničky.

Závěr: Hra je vhodná jak pro menší, tak pro větší děti, je veliký výběr různě těžkých básní a způsobů interpretace.

2.1.12 Říkačky a improvizace

Zvolený verš, či krátké známé básničky opakujeme sborem s libovolnými pohyby. Snažíme se zachytit pohybem, či hlasem, nebo výrazem svoji momentální náladu, rozpoložení. Můžeme měnit hlas (jeho barvu, výšku, intonaci, sílu atd.), či vnějšími projevy naznačit různé emoce. Jako je například radost, smutek, únava, strach a tak dále. Neustále si dáváme pozor na rytmus, aby zůstal po celou dobu hry pravidelný. Můžeme se přitom držet za ruce, poté mohou tleskat, pleskat, luskat, či dupat do rytmu.

Ukázky říkaček:

Třešně nosí všecky,
v bříšku tvrdé pecky
a prstíků dětí,
pecky dobře letí.

Klovnul kohout kuře,
Mohlo být i hůře.
Že mu vzalo zrníčko,
rozesmáli sluníčko.

Zas mne jeden bacil našel,
Dostala jsem rýmu, kašel.
Rejdí v krku, rejdí v puse,
proto kuckám v jednom kuse.

Had leze z díry,
vystrkuje kníry,
bába se ho lekla,

na kolena klekla.

Frčí kára z kopečka,
Má dřevěná kolečka.
Přes kamení, hrbolky,
Tohle není pro holky.

Babička má šedé vlásy,
Ruce, čelo, samé vrásky.
Mojí matku vychovala,
Lásku, péči, dětem dala.

Neboj se mě motýlku,
rozkvetla jsem na chvílku.
Půjči mi svá křídýlka,
proměním se v motýlka.

Dají se použít i rozpočítadla:

En ten týky, tři špendlíky,
popíchaly uličníky.
Uličníci lekli se,
vyskákali z krabice.

Cíl: Mluvní projev, hlasová a pohybová odvaha

Realizace: Veršování a říkání básniček děti velmi baví. Většina z nich je schopná i vyjádřit pohybem svou náladu, či rozpoložení. Chlapcům jde pohyb poněkud hůř, pravděpodobně je zde více studu. Udržet rytmus nám nedělalo problém, básně jsou rytmické a jednoduché, spousta dětí je za chvíli znalo z paměti.

Závěr: Je vhodné měnit výraz, barvu, délku i výšku hlasu. To děti často přehnaně, avšak rádi vytvářejí. Pokud by byl problém v pohybovém vyjadřování, především u chlapců, nezařazovala bych ho.

2.1.13 Vyvolávání

Velmi oblíbená hra jak u dětí, tak u dospělých.

Všichni v kruhu pravidelně na čtyři doby udržují rytmus tak, že se dvakrát plácnou do stehů a dvakrát tlesknou. Každý přitom na první dvě doby opakuje své jméno a na druhé dvě doby jméno dalšího hráče, kterého tímto vyvolá. Ten okamžitě reaguje, aniž by přerušil rytmus stejným způsobem. Hra se může postupně zrychlovat, ale bývá efektivnější, když si přiřadíme jména například květin, či ovoce, zvířat, čehokoli.

Cíl: paměť, postřeh, soustředění

Realizace: Tato hra je naprosto jednoduchá, zvládnou ji i menší děti. Náročnost je pouze v části, kdy je daný žák vyvolán a musí zareagovat. Avšak ne příliš zbrkle, ani pomalu. Stále udržujeme rytmus. Při hře je větší legrace, když si místo jmen přiřadíme názvy květin, či zvířat. Děti hra velmi baví.

Závěr: Jelikož je to jedna z nejoblíbenějších her, můžeme ji hrát za odměnu, je to tedy velmi příhodná motivace.

2.1.14 Rýmy na jména

Jméno někoho ve třídě si několikrát zopakujeme a společně na něj hledáme rýmy. Zdůrazňujeme dobré vlastnosti nositele jména. Vymýšlíme společně, ve dvojicích, či ve skupinách.

Cíl: Rozvoj slovní zásoby, humor, sebenáhled

Realizace: Na děti ve čtvrté třídě byla hra těžká. Nedokázaly vymyslet vhodné rýmy, pokud tedy někdo vůbec vymyslel rým.

Závěr: Doporučuji do hodin k větším dětem, které mají zkušenost s básněmi a rýmem.

2.1.15 Dostihy

Každý účastník dostihů si vezme židli a sedne si na ni obkročmo. Všichni jsme tímto jezdci v sedlech a čekáme na startu Velké pardubické.

Učitel tleskne a tímto je hra odstartována. Všichni se začnou rytmicky pleskat do stehů a volat: *Tarap – tarap – tarap...* Učitel po chvíli: *A pozor, před námi je ostrá zatáčka vpravo!* Všichni se „za jízdy“ nakloní doprava: *Tarap – tarap – tarap...* *A pozor, před námi je Taxisův příkop!* Připravíme se a elá hop! A všichni naznačí pohyb co nejvěrnější závodníkovi, který skáče i s koněm přes příkop. Tak pokračujeme, následuje ještě několik zatáček a příkopů, můžeme přidat zvuky, které vydává tribuna, když fandí. A najednou se blíží cílová rovinka: *Tarap – tarap – tarap...* Zvyšujeme tempo a je tady cíl! Davy šílí a my si jdeme pro pohár.

Cíl: Rozvoj tvořivosti, schopnost vcítění se, hravost, fantazie

Realizace: Dětem ze začátku dělalo problém udržet rytmus a zároveň se efektivně vcítit do role jezdce na koni. Nakonec se nám to ale podařilo a hru jsme si užili. Rozdělili jsme také třídu na závodníky a tribunu, poté jsme se museli spravedlivě vyměnit a prostřídat, často je dětem líto, že si nevyzkouší roli, kterou jeho kamarád ano. Hra měla úspěch.

Závěr: Ačkoli si hru děti užily, nepříjde mi úplně vhodná do hodin hudební výchovy. Rozvíjí rytmus, ale zařadila bych ji do hodiny tělesné výchovy, či matematiky jako zpestření a zároveň rozvíjení rytmu.

2.2 Hry s předměty a nástroji

Kufřík s Orffovým¹¹ instrumentárem obsahuje především činely, ozvučná dřívka, triangel a bubínek. Dále se zde může objevit metalofon, tamburína, škrabky, paličky atp. S těmito nástroji se dá rozvíjet nejen smysl pro rytmus, ale i umění intonace, souhry a odvahy. Děti si vybijí nahromaděné vnitřní napětí a dochází pak k uvolnění.

¹¹ Pozn. Carl Orff (1895 – 1982) byl německý skladatel a pedagog. Inspiroval se světem dětí a jejich přirozenými projevy.

Děti s nástroji rádi experimentují, zkouší jak který nástroj hraje, objevují nové zvukové situace.

- Činely – nejčastěji prstové, dají se uchopit za poutka, navlékáme je na palec a ukazovák pravé i levé ruky. Cinkáme lehce okraji talířků vzájemně o sebe. Zvuk je třpytivý, v doprovodu se často používá na první dobu v taktu, nebo jako zdůraznění pomlky.
- Ozvučná dřívka – držíme mezi ukazováčkem a palcem pravé a levé ruky, dbáme na to, aby konce hůlek byly volné. Zručnější děti mohou jednu ruku otočit dlaní vzhůru a utvořit tak „misku“ pro jednu hůlku a položit ji na okraj. Druhým ozvučným dřívkem poté ťukají. Ozvučná dřívka mají krátký zvuk, a proto se používají do rychlejších pasáží k udření rytmu.
- Triangl – Tón získáváme úderem kovové tyčinky shora na vodorovnou část nástroje. Tón je výrazný, jemný a třpytivý. Zároveň působí zvukomalebně. Dozvuk tohoto nástroje závisí na typu úderu. Může být i velmi dlouhý.
- Bubínek – Bubínek držíme za rám a hrajeme palcem a ukazovákem druhé ruky. Barva zvuku nástroje závisí na tom, kam směřujeme úder. Pokud do středu, je barva více dutá. Na okraji blány bubínku jsou potom tóny více ostré. Při hře na bubínek lze použít i plstěnou paličku. Velmi často je úlohou bubínku udržovat pravidelnou pulzaci. Právě proto mu jsou často svěřovány základní počítací hodnoty v taktu.

2.2.1 Dialogy nástrojů

Děti utvoří dvojice a každý hráč si vybere nástroj, který se mu líbí. Ve dvojicích spolu potom děti vedou rozhovory beze slov, jen pomocí zvuků nástrojů. Povídají si, hádají se, smějí se,... Využívají přitom všech zvukových možností svého nástroje. Dynamiku, tempo, atd.

Dialogy můžeme hrát také se zadáním – učitel zadá dialog, role si děti střídají.

- A se povyšuje, B je rozpačitý a nervózní
- A je smutný, B se ho snaží rozveselit
- A se bojí, má trému, B se ho snaží uklidnit
- A se nudí, B se ho pokouší zaujmout
- A je rozčilený, B se omlouvá, uklidňuje ho

Cíl: Schopnost sebeprosazení, empatie, neverbální komunikace, hra se zvukem, vyjádření mimohudební skutečnosti zvukem

Realizace: Poté, co jsme překonali hádky o nejhluchnější nástroje, jsme utvořili dvojice. Povídání nástrojem (beze slov), či smích vyjádřen pomocí nástroje dětem šlo, ale mnohem víc se vžívali do rolí různých lidí s různými emocemi. Prožívali to, vymýšleli, pokud měl někdo problém, že si nedovedl představit, co člověk dělá, když má například trému, ostatní mu poradili, ukázali mnoho svých představ a nápadů.

Závěr: Velmi příhodné cvičení pro seznámení se s nástrojem. Pozorovat děti, jak „hudbou“ vyjadřují emoce je při nejmenším zajímavé. Kromě toho, že je obecně velmi baví práce a činnosti s hudebními nástroji, jsou také velmi tvořiví. Emoce se dají vyjádřit mnoha způsoby a díky obrovské fantazii dětí se člověk mnohdy přiučí. Tato hra, ačkoliv není nijak složitá, má veliký efekt. Je důležité děti vystřídat, často si v těchto situacích na spravedlivost potrpí.

2.2.2 Hra s výměnou

Děti s hudebním nástrojem, který si samy vybraly, utvoří kruh. Jeden začne na svůj nástroj hrát jednoduchý rytmus a všichni se k němu postupně přidají hrou na své nástroje. Když učitel zvolá: „*Výměna!*“, žáci si směrem doprava vymění nástroje. Rychle, z ruky do ruky, aby se metrum nepřerušilo. Poté vymýšlí rytmus další.

Cíl: rozvoj spolupráce, postřehu a obratnosti

Realizace: Hru jsem musela vést více já, protože se děti hádaly, kdo začne a jakým rytmem. Na ukázkou jsem začala já, děti se přidaly. Při zvolání „*Výměna!*“ se děti snažily být co nejrychlejší, ale rytmus se ztratil. Pokud ho někdo udržel, tak se ale neshodl s někým, kdo ho udržel v jiném tempu, a tak začal zmatek. Takže jsme hráli rytmus, já jsem ho udržovala, aby se s výměnou neztratil, a tak jsme pokračovali. Každý si vyzkoušel vymyslet rytmus vlastní, avšak stále byla při výměně potřeba ho udržovat.

Závěr: Myslím si, že se hra účinkem neminula, ačkoli jsme to museli pozměnit vzhledem k náročnosti. Hru bych zařadila do té části hodiny, kde již budou děti seznámeni s nástroji a jejich zvukem a budou schopné rychle reagovat, nástroj správně uchopit a zahrát na něj.

2.2.3 Na zadané téma

Děti utvoří kruh, posadí se, a učitel dá doprostřed kruhu nástroje. Různé, jakékoli. Každý si nejprve vybere svůj nástroj pouze očima, teprve potom si ho vezme do rukou. Každý si ho napřed vyzkouší. Pokud chce někdo nástroj vyměnit, může, potom začneme.

Zadáme všem společně jedno téma. Na něj vždy děti improvizují své představy a dojmy, každý spontánně. Témata by měla být složitá podle věku dětí.

Pro menší děti: princezna, král, medvěd, ježibaba, les, moře - volíme témata spíše konkrétního charakteru.

Pro větší děti: sobota, bloudění, prázdniny, škola, prstýnek.

Na závěr děti odloží nástroje a chvíli nechají doznít představy se zavřenýma očima.

Cíl: odreagování, uvolnění napětí, souhra, imaginace

Realizace: Nejoblíbenější nástroje dětí z Orffovy „krabičky“ jsou ty, co mají nejslyšitelnější zvuk. Především bubínek a tamburína. Proto při volném výběru nástrojů dojde i na hádky mezi dětmi. V následné improvizaci dojmů pak nebyl problém. Ačkoliv jsou to větší děti – ve čtvrté třídě již bylo všem deset, šla jim lépe témata konkrétnějšího charakteru. Lépe tedy vyjadřovaly pomocí svých nástrojů například ježibabu, nežli prázdniny.

Závěr: Ve třídě určitě byla znát následná uvolněná atmosféra. Mezi dětmi docházelo během hry ke skupinovým nápadům, často doplňovaly nápad spolužáka a ke ztvárnění jednotlivých představ docházelo bez problémů.

2.2.4 Na zvuky a tóny

Jednomu z dětí zavážeme oči šátkem. Připravíme si několik zdrojů zvuků. Kromě hudebních nástrojů můžeme použít klíče, papír, kelímek s tužkami atd. Žákovi vždy na jeden ze zdrojů „zahrajeme“ a dotyčný hádá, co to bylo za nástroj, či náčiní. Pokud uhodne, vystřídává ho další ze třídy, pokud ne, vybereme další zvuk.

Obměna: Celá třída si zakryje oči, nebo si položí hlavu na lavici, učitel využívá zvuků, které má předem připravené a děti hádají.

Cíl: rozvoj sluchu, rozlišování zvuku a hluku, tolerance, soutěživost

Realizace: My jsme s dětmi hráli pouze verzi pro celou třídu, všichni si zakryli oči a já jsem „zahrála“ na nějaký z předmětů, který jsem měla v „kouzelné“ bedně. Děti rozeznávaly zvuky a sbíraly body za správnou odpověď. Bez problémů rozlišovaly zvuky typu: vlnící se papír, klíče, mobilní telefon, tužky v kelímku, posunutí židle, psaní na tabuli, atd. Rozeznat nástroje jim však také problém nedělalo. Stalo se, že si dívka spletla tak zvané koníčky (nástroj, jenž svým zvukem opravdu připomíná klus koně) s ozvučnými dřívky. Po předvedení těchto dvou nástrojů po sobě však hned slyšela rozdíl.

Závěr: Hra je pro rozlišování zvuků velmi přínosná. Tím, jak mají děti zakryté oči, zvuk lépe vnímají. Motivace sbírání bodů v dětech probudila soutěživost, a tak zvedaly ruce, že vědí zvuk nástroje, ještě než zazněl.

2.2.5 Na dva majáky

V protilehlých rozích místnosti hrají potichu dva hráči na dva stejné nástroje. (Nejlepší je zvonek, nebo jednoduchý strunný nástroj). Ostatní se zavázanýma očima jdou ve dvojicích, svázání za ruku, pomalu, mlčky k tomu, který zní vyšším tónem.

Dětem se mohou svázat nejen ruce, ale i nohy, mohou jít také po jednom k tomu, který zní hlubším tónem, ... atd.

Cíl: rozvoj citu pro rozeznání výšky tónů, spolupráce, komunikace

Realizace: Hra je náročná na přípravu. Je potřeba, aby si děti pomohly ve svazování rukou, zavazování očí, aby si rychle vyhledaly dvojici a nehádaly se. Následně, když už je ve třídě ticho a klid, vše je připravené, Začnou dva hráči hrát. Vybrala jsem pro tuto hru několik zvonků, začali jsme s těmi, které mají mezi sebou větší interval. Aby to děti lépe poznaly.

Závěr: Zvonky s větším intervalem mezi sebou děti rozeznaly rychle. Ihned šly správným směrem, ale chvíli jim trvalo, než se dostaly se zavázanýma očima a svázanýma rukama ke zdroji zvuku. Když jsem interval zmenšila a začaly hrát zvonky podobné výšky, děti se nejprve pečlivě zaposlouchaly, než se vydaly správným směrem. Je lepší vyzkoušet tuto hru s více odlišnými nástroji. Dochází pak snadněji k rozvoji citu pro rozeznání výšky tónů. Hra splňuje vše, co jsme si v úvodu zadali.

2.3 Improvizace pohybem na hudbu

„Improvizace při hudbě je aktivita vhodná pro děti od nejútlejšího věku, přibližně od čtyř let. Rozvíjí u nich i u starších hráčů řadu cenných schopností: smysl pro rytmus, pro spolupráci, pro pohybovou koordinaci, muzikálnost, tvořivost, a schopnost spontánně vyjadřovat vlastní emoce.“¹²

2.3.1 Improvizovaný tanec

Učitel udává bubínkem rytmus a jeho tempo. Všichni se pohybují podle něj. Po chvíli se rytmus, či tempo mění. Děti se přizpůsobují a reagují na změny. Můžeme nechat hrát také několik žáků, či pustit hudbu ze záznamu.

Cíl: rozvoj muzikálnosti, rytmického pohybu, spontánnost

Realizace: Nejdříve jsem udávala rytmus na bubínek já, pak mě vystřídal několik dětí. S pohybem mají děti mnohem menší problém než se zpěvem. Ačkoliv se také najdou jedinci, kteří se stydí, mnohem raději tito jedinci před třídou zatancují, než zazpívají. Řekla bych, že je to spojeno s jejich vztahem k tělesné výchově, kde jsou k tomu vedené již od první třídy, kdežto s hudební výchovou jsme začali teprve letos. Pustili jsme si poté k našemu improvizovanému tanci hudbu z nahrávky – nejdříve pomalou, poté rockovou, rychlejší a živější skladbu. Také jsme zkoušeli tančit na hudbu ztlumenou a hlasitou. Pokaždé děti reagovaly správně.

Závěr: Řekla bych, že po tomto cvičení byly děti dokonce hodnější o přestávce. Takže bych ke všem cílům, které jsme si vytyčili, přidala ještě uvolnění.

2.3.2 Jsme modrá

Děti chodí při hudbě. Jakkoli a jakýmkoli směrem. Učitel oznámí: „*jsme modrá!*“ A děti se vcítí do modré barvy, vytváří pohyby a představy k této barvě. Po chvíli se proměníme v jinou barvu. Hru můžeme obměnit změnou tématu na např. Mléčná dráha, vítr, či rušná ulice.

¹² Šímanovský, Z. : *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*, Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-264-5

Cíl: rozvoj fantazie, mimoslovního sebevyjadřování, pohybu

Realizace: S dětmi jsme tuto hru hráli pouze na představy jednotlivých barev. Bylo zajímavé, že v pohybové představě zelené, či modré barvy nebyly nijak zvlášť výrazné rozdíly. Děti reagovaly spíše na barvu červenou – byly mnohem živější a pohyby výraznější a černou – kdy se většině z nich podařilo vyvolat i ve tváři náznaky smutku, či starostí. Bílá pak byla barva jakási vzdušná, děti si k této barvě většinou asociovaly vítr, holčičky pak samotné víly tančící na paloučku. Po hře jsme si povídali o jednotlivých barvách, a co komu připomínají. Přišlo mi vhodné toto povídání zařadit až na konec, protože by to před hrou mohlo v představách některé děti ovlivnit. Jedno děvče si totiž vůbec nepředstavovalo černou barvu jako barvu smutku, ale naopak, barvu nesoucí nějaký náboj.

Závěr: Hra splňuje všechny cíle, které jsme si dali, řekla bych, že nejvíce je zde zastoupena fantazie. Z pohledu učitele je velmi zajímavé sledovat, jak si děti představují jednotlivé barvy.

2.3.3 Chůze v různém prostředí

Zkoušíme si při hudbě s dětmi představit chůzi člověka na různých místech. Jdeme v davu, po poli, v mlze, či v proudu potoka. Blátem, nebo v dešti. Můžeme jít s představou, že je léto, je strašné horko, nebo v chladném klidném lese.

Cíl: rozvoj pohybové fantazie, hudební představy, tvořivost, spontánnost

Realizace: Pustila jsem dětem nejprve jako hudební podklad, nebo doprovod, Enyu. Je to uklidňující, velmi pomalá hudba, vhodná též k relaxaci, či odpočinku. Děti si na tuto hudbu představovaly a zkoušely pohyb v mlze, v dešti, chůzi lesem v noci, tanec na paloučku. Poté jsem pustila jako doprovod Vangelis a děti zkoušely chůzi v blátě, na poušti, chůzi sněhem, kdy se nohy boří do hlubokého sněhu a cesta je obtížná, a tak dále. Vymýšlely jsme potom společně, kudy se ještě může chodit. Nápady dětí byly kreativní, vymyslely chůzi na měsíci, či na Marsu. Nebyl zde žádný problém, každý měl možnost a využil ji, vyzkoušet si chůzi v různém prostředí.

Závěr: Je lepší vyzkoušet hru s více druhy hudebních doprovodů, dětem to pomáhá v jejich představách o prostředí, je to zábavnější a častější změny hudby znamenají i častější změny pohybové improvizace u dětí.

2.3.4 Roztančená zrcadla

Děti utvoří dvojice a pohybově improvizují při hudbě. Jeden je přitom předem určen jako originál, druhý, který ho ve všem napodobuje, je pak jeho věrné zrcadlo. Role se vymění.

- Polovina třídy napodobuje jednoho sólistu, druhá polovina druhého sólistu
- Celá třída stojí v kruhu a napodobuje v rytmu pohyby jednoho žáka uprostřed

Cíl: empatie, pohyb a fantazie, komunikace

Realizace: Vytyčili jsme si prostor celé plochy barevného koberce ve třídě, rozdělili jsme se do dvojic a já jsem spustila magnetofon. Hrály nám ke hře písničky z pohádek, a jelikož spoustu z nich již děti znaly, mnoho z nich si po celou dobu pozpěvovalo. Vyzkoušeli jsme pouze první variantu – tedy ve dvojicích. Nenastal žádný problém, kluci často zkoušeli kreace, o nichž si mysleli, že je jejich „zrcadlo“ nezvládne. Musela jsem proto zasáhnout a vysvětlit, že neprovádíme žádné těžké pohyby, přemety a podobně.

Závěr: Hra splňuje všechny cíle, přesto bych ji zahrnula do hodin tělesné výchovy, či jako zpestření jiných vyučovacích hodin, protože v hodině hudební výchovy zabírá příliš mnoho času, který je třeba k rozvoji i jiných schopností, více hudebních. Jako je například rytmus, intonace, či samotný zpěv.

2.3.5 Bál strašidel

V místnosti vytvoříme šero. Pokud máme polštáře, rozházíme je po zemi. Pustíme hodně pochmurnou hudbu a každý ve třídě se mění ve strašidlo. Právě odbila půlnoc a strašidla se probouzí. Vylézají, potkávají se, navzájem mimoslovně komunikují. Každý vydává nějaké pazvuky, tančí mezi sebou a straší. Dvě děti jsou v roli turistů, kteří zabloudili v temném, strašidelném hradě. Kastelán omylem zamkl vrata a děti nemohou ven. Jsou teď pro všechna strašidla ze zámku středem zájmu. Strašidla se nesmějí dotknout dvou ubohých

turistů, ale děsí je na dálku. Asi po 8 minutách zakokrhá kohout. Strašidla mizí zpět tam, odkud vylezla.

Cíl: Pohybová fantazie, humor, sebestylizace, spontánnost

Realizace: V rámci projektu „Noc s Andersenem“ jsme zůstali s dětmi ve škole přes noc. Většina z nich byla na nocování pečlivě připravena, proto nám noční košile a polštáře přišly pro tuto hru velmi vhod. Po setmění, když každý dopíjel poslední hrneček „magického“ čaje a doznívaly poslední pohádky od H. Ch. Andersena, byla vyhlášena hra na „Strašidla na bále“. Nechali jsme svítit jen nejmenší tlumené světlo, po zemi jsme poházeli polštáře, všichni jsme byli v pyžamech, či košilích, já jsem pustila poslední větu z Fantastické symfonie od skladatele Hectora Berlioze a bál začal. Všichni začínali vleže, většinou ze spacího pytle, ostatní se schovali za skříň, či pod stůl. Strašidla pomalu vylézala ze svých děr, potkávala se, zdravila – ale pouze mimoslovně. Některá strašidla začala tančit ihned, jiná se přidala později. Většinou se méně styděly dívky. Kluci potřebovali jen více času, aby „splynuli s davem“. Avšak následně začalo několik chlapců strašit velmi věrohodně. Vydávaly se různé strašidelné zvuky, já jsem často použila nějaký nástroj – bubínek, či triangel k oživení, či uspaní strašidel. Poté jsme vybrali tři turisty, kteří zabloudili v lese a strašidla se je snaží vyděsit. Jelikož se děti chtěly v rolích turistů vystřídat, hra se protáhla. Když jsem zacinkala na zvonek, který nám hlásil, že je konec bálu a strašidla se ukrývají zpátky do svých nor, vychutnali jsme si krátké ticho, které po hře nastalo, poté jsme si sedli do kruhu a povídali jsme si o zážitcích ze hry. Některé dívky se přiznaly, že se místy bály a že se bojí usnout - napravili jsme toto další pohádkou od H. Ch. Andersena, která měla dobrý konec, a tak se děti nemusely bát.

Závěr: Je potřeba hru dostatečně organizovat. Aby nedocházelo k tomu, že se některé děti neúčastní, protože se stydí tančit. Jiné se bojí tmy, další se snaží překřičet u strašení spolužáka. Když je toto ošetřeno předem danou domluvou a uklidněním, hra umí naladit velmi zajímavou atmosféru ve třídě. Všimla jsem si, že se dívky poté více semkly k sobě a spaly blíž jedna druhé, i když spolu do té doby příliš nekomarádily. U chlapců zase došlo k vybití. Hru lze vyzkoušet s dětmi mladšími a můžeme také obměnit hudbu.

2.3.6 Na zvířátka

N hudbu C. Saint – Saëse: Karneval zvířat

Nejprve s dětmi hádáme, jaké zvíře je hudbou vyjádřeno, následně se děti mění v tato zvířátka a vyjadřují je dle fantazie pohybem. V ukázce se objevuje např. slon, želva, kukačka, labuť, atd.

Cíl: fantazie, schopnost napodobení pohybem – důvtip, pohyb v rytmu

Realizace: Přinesla jsem rozdělené ukázky z díla od C. Saint - Saëse – Karneval zvířat. S dětmi jsme si nejprve o zvířatech povídali, jak vypadají, čím se živí, a tak dále a následně jsme ho napodobovali pohybem. Téměř nikdo neuhádl předem, o jaké zvíře se jedná, musela jsem to vždy dětem prozradit. Následná pohybová improvizace probíhala velmi dobře, téměř všechny děti dokázaly napodobit dané zvíře i vhodným výrazem, či hlukem, který zvíře vydává. Pokud si někdo nevěděl rady s pohybem, některý ze spolužáků mu poradil, či pomohl.

Závěr: Hra je velmi přínosná v oblasti fantazie, každý si může jednotlivá zvířata představovat jinak – v různém prostředí, někdo předváděl labuť, jak odlétá na jih, jiný zase jak pluje po řece. Avšak právě z tohoto důvodu bych hru zařadila do hodin přírodovědy.

2.3.7 Na sochy hudby

Třída se rozdělí na dvě skupiny. Může to být na kluky – holky, či různě. Jedna skupina sedí, je divákem. Druhá improvizuje pohybem na hudbu. Učitel náhle hudbu zastaví a děti zůstanou strnule v gestu, které zrovna udělaly. Vzniká nám tak skupina „soch“. Druhá skupinka sedících přihlížejících si je pozorně prohlédne a mluví o tom, co sochy připomínají, jestli mají něco společného, mohou pro ně také vybrat vhodné názvy. Skupiny se vymění.

- Každý, kdo sedí, si vybere jednu sochu a pokusí se přesně napodobit její postoj. Dotekem pak spolužáka osvobodí a v tanci se pokračuje.

Cíl: pohybová fantazie a tvořivost na hudbu, schopnost slyšení rytmu

Realizace: Třidu jsem nejprve rozdělila na chlapce a děvčata. Holčkám jsem pustila ukázkou od zpěvačky Enyi. Ihned reagovaly, začaly tančit. Stud byl minimální, a tak šla hra velmi dobře. Když jsem ukázkou zastavila, zastavily i holky v pohybu, který zrovna probíhal, jakoby zkameněly. Každý z kluků si poté vybral jednu sochu, pojmenoval ji a řekl nám, co mu připomíná a proč. Poté se skupinky vyměnily. Chlapcům jsem pustila ukázkou od Šmoulů, rychlejší, živější. Hra probíhala stejně, pojmenovali jsme sochy, řekli jsme, co nám připomínají a proč.

Závěr: Bála jsem se, že kluci budou při hodnocení holek netaktní. I když jsem je upozorňovala a společně jsme si povídali o tom, jak se k sobě budeme chovat, často se u dětí objevují, ač nechtěně, narážky na tloušťku, či intelekt. Mile mě překvapily. Jeden přirovnal sochu k diskaři na olympijských hrách, druhý k víle tančící na paloučku. U hodnocení děvčat se objevovaly přirovnání k různým sportovním aktivitám, jako je horolezec, či parašutista. Sport je v této třídě velmi oblíbený, proto jsou jím děti také částečně ovlivněné. Hra rozvíjí tvořivost při tanci a fantazii při hodnocení. Málokteré z dětí tančilo přímo do rytmu hudby. To na ně bylo příliš. Často se velmi soustředili na chvíli, kdy zastavím hudbu.

2.3.8 Opičí rozcvička

Učitel pustí rytmickou hudbu, svižného tempa a vybere jednoho „hlavního opičáka“. Ostatní si za něj stoupnou do řady, opičí se po něm a napodobují jeho improvizované pohyby. Ale jen dokud je hlavní opičák zády. Jakmile se otočí, všichni zaujmou postoj s výrazem: *Co je?!*

Cíl: empatie, komediálnost, pohybové uvolnění, pohyb do rytmu

Realizace: Opičí rozcvičkou jsme začali nový den ve škole, hra děti velmi bavila. Všichni si však chtěli vyzkoušet roli hlavního opičáka, a tak jsme hru druhý den museli opakovat, aby se dostalo na všechny.

Závěr: Děti se vybily, protáhly a byly schopné začít další dlouhý den ve škole. Hra je vhodná na chvíli před písemnou prací, či po ní, kdy je potřeba tělo uvolnit, protáhnout a rozpohybovat. Pohyb do rytmu se dařil většině z dětí, některé zapomínaly.

2.4 Hry se zpěvem

2.4.1 Zpěvavý kruh

Stojíme v kruhu a udržujeme základní metrum. Nejlépe podupáváním. Jeden žák vykročí směrem do středu a zazpívá jednoduchý melodicko-rytmický motiv na jedné, či více slabikách. K tomu přidá gesta. Ostatní po něm jako ozvěna zopakují vše, co předvedl. Další hráč je tímto na řadě.

Cíl: cit pro rytmus a spolupráci, podpora jednotlivce skupinou

Realizace: Poté, co jsme s dětmi utvořili kruh, já jsem vstoupila do středu, zazpívala jsem „Mniši jsou tiší“ a dvakrát jsem tleskla, bylo ticho. Nikdo z dětí nechtěl začínat, styděly se před ostatními, odmítaly zpívat. Začali jsme proto nejprve s pohybem, který jsme celá skupina poté opakovali, následně zpívali dobrovolníci a nakonec si to vyzkoušel každý. Často se však začaly děti smát ze studu samy sobě. Skupina umělce uprostřed kruhu podporovala, avšak ten se často zakoktal, začal se smát sám sobě, načež skončil a předal slovo dalšímu. Nedařilo se nám podupáváním udržet rytmus. Děti se soustředily na zpěv a pohyb, který mají předvést a zapomínaly udržovat rytmus.

Závěr: Hra dopadla dobře, u mnoha dětí se nám podařilo odbourat strach ze zpěvu před ostatními. Je potřeba tuto hru opakovat a trénovat, dokud se nezbaví strachu všechny děti, ačkoliv třeba neumí úplně ideálně zpívat. Podpora skupinou zde velmi dobře funguje, každý totiž ví, že ho čeká to samé, a tak se snaží spolužákovi pomoci.

2.4.2 Na starý gramofon

Děti chodí v kruhu do rytmu. Zpívají píseň, dokud učitel neřekne, že gramofonu už docházejí síly. Zpomalí se chůze, artikulace, zpěv klesá do hloubek. Učitel ale začne opět točit kličkou a gramofon se začíná točit rychleji. Děti zpívají opět normálně, tak, jak se má. Ale co se nestalo. Gramofon začal zrychlovat. Zrychluje se zpěv, pohyb a intonace jde nahoru. Zpěv nám připomíná trpasličí slavnost. Když už se zdá, že je vše v pořádku, zjistíme, že na gramofonu je málo ostrá jehla. Gramofon začíná chraptit. Načež ho opravíme, aby všechno – i náš zpěv – dobře dopadlo.

Cíl: Spojení pohybu se zpěvem, smysl pro humor

Realizace: Nejprve jsme si s dětmi řekli co je to gramofon. Přeci jen je to starší nástroj a dvě z dětí nevědělo, jak vypadá. Když jsme měli všechny informace o starším hudebním přehrávači, vysvětlila jsem žákům, jaké nevýhody přehrávač měl a co se potom stalo s hudbou, která byla právě přehrávána. Když gramofonu docházely síly, zpěv na nahrávce klesal do hloubek, často se stávalo, že je jehla málo ostrá, a tak gramofon chraptil,... atd. Děti chodily v kruhu do rytmu a zpívaly písně, které jsme se společně učili, a které znaly z paměti. Reagovaly na změny v rytmu i intonaci, na chyby gramofonu.

Závěr: Hra jde dětem lehce, můžeme si pomoci tleskáním, abychom si lépe uvědomili rytmus písně. Následně jde vše bez problému.

2.4.3 Hravé zpívání

Určíme si známou lidovou písničku, nebo jinou, kterou jsme se už učili a známe ji a zpíváme ji různými způsoby.

- Rychle, co nejrychleji
- Jeden verš pomalu, druhý rychle
- Udiveně, naivně
- Operně
- Staccato, potom legato
- Líně, snaživě, pedantsky aj.

Cíl: spontánní vyjádření pocitů ve zpěvu, schopnost udržení rytmu v daném tempu, spolupráce

Realizace: Nejprve jsme s dětmi obměňovali písně všichni společně, poté jsme se rozdělili do skupin a zpívali návazně ve skupinách. Jedna skupina začala pomaleji, další zpívala rychleji a než jsme se dostali k poslední skupině, zpívala se píseň velmi rychle. Zkoušeli jsme si odpovídat – půlka třídy začala zpěv tišší, pomalejší, druhá půlka jí odpověděla důraznějším způsobem, načež jsme zase utichli.

Závěr: Děti se nebojí zpívat ve skupinách, proto je dobré hrami na tento způsob trénovat ostych před ostatními. Často se stupňujícím tempem nastává větší hlasitost zpěvu, až křik. Děti si to neuvědomují, a tak je potřeba je upozornit, že zpívat se dá hlasitě, aniž bychom křičeli.

2.4.4 Štafetový zpěv

Stojíme v kruhu. Podupováním udržujeme rytmus a jako štafetu si předáváme jednotlivé části písničky. Jeden zazpívá – dle dohody – část písně a gestem ji pak předá dalšímu, který pokračuje.

- Předá ji dalšímu po směru hodinových ručiček
- Předá ji pohledem komukoli v kruhu
- Můžeme zpívat ve dvojicích
- Když někdo namísto předání tleskne, zpívají všichni společně

Cíl: artikulace, soustředění, rytmus

Realizace: Stejně jako v předchozích hrách se nám nedařilo udržet rytmus podupáváním. Pro děti je proto lepší tleskat, ale na příliš hlasitě, aby byl slyšet zpěv. Nastal zde problém, stejně jako u jiných her, kdy děti zpívají samy, a to, že se stydí. Zazpívaly proto vždy jen nejmenší a nejnutnější úsek písně a ihned předávaly dál. Zvolila jsem proto písně úplně jednoduché, takové, které známe všichni již z mateřské školy, písně: Prší, prší, Skákal pes a Kočka leze dírou. Efekt byl mnohem přívětivější, písně známé od útlého věku se děti zpívat nebojí, a tak jsme použili přesně dle návodu tyto tři jednoduché písně. Nejprve pokračoval ve zpěvu ten, kterého měl zpívající po pravé ruce. Následně ten, na kterého se ukázalo, a poté jsme na tlesknutí zpívali všichni společně.

Závěr: Hra vyžaduje soustředěnost dětí, především u části, kdy je zpívající volán ukázáním, či mrknutím. Protože děti neví, který z nich bude vyvolán. Stálé udržování rytmu, a tedy i tempa nám pomáhá začít zpívat přesně, ne příliš zbrkle, ani pomalu. Výslovnost je neméně důležitá, protože ten, který bude volán, musí přesně vědět, kde zpívající skončil a navázat na něj.

2.4.5 Zpíváme s obavou, s hněvem, radostí, smutkem a láskou

Povíme si o jednotlivých emocích, co je vyvolává a proč. Jak je lidé prožívají, co cítí, jak se chovají a jak vypadají. Využíváme vlastních vzpomínek a snažíme se jednotlivé písně zazpívat co nejvěrněji danému emočnímu stavu. Snažíme se i o vhodný výraz v obličeji, používáme gesta a pohyby.

zpěv s obavou – vhodné písně: Já do lesa nepojedu, Nepudu domů

zpěv s hněvem – vhodné písně: Sedí liška pod dubem

zpěv s radostí – vhodné písně: Neťukej, neťukej

zpěv se smutkem – vhodné písně: Ach není, tu není

zpěv s láskou – vhodné písně: Nezacházej slunce, Hořela lípa

Cíl: schopnost vyjádřit pocit, intonace

Realizace: Když jsme si s dětmi pověděli o emocích příliš, vyzkoušeli jsme naše poznatky na zpěvu známých lidových písní. Dětem napodobování nedělá problém, a proto jsme zanedlouho vyčerpali veškeré emoce, které lze alespoň částečně napodobit písničkou.

Závěr: U hry nenastal žádný problém, děti rádi napodobují a rádi si hrají s písničkami.

2.4.6 Kánon

Velmi oblíbený typ skladby. Je to „sled dvou i více hlasů opakujících tutéž melodii“¹³. Spočívá v tom, že všechny hlasy zpívají totéž, ale s různými nástupy.

Například:

¹³ Linhart, J. a kolektiv, *Slovník cizích slov pro nové století*. Dialog, 2003. ISBN 80-85843-61-7

BEJVÁVALO

Česká (kánon)

(Valčík 2)

Moderato   *sim.*

I. Bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo dob - ře, *Fine*

II. bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo, bej - vá - va - lo dob - ře;

III. za na - šich mla - dých let bej - val svět ja - ko květ.

14

TŘI SLÍPKY

Notová osnova č. 1 kánon

Když tři slíp ky ze vsí jdou, prv ní má dvě za se bou. Dru há těs ně za ní řa pe,

tře tí vždy cky vza du šla pe. Když tři slíp ky ze vsí jdou, prv ní má dvě za se bou.

Cíl: cit pro správnou intonaci, spolupráce, kázeň

Realizace: Kánon pro nás s dětmi byl hodně velký oříšek. Vzhledem k tomu, že zde nebyly žádné základy v hudební výchově, než se nám podařilo zazpívat únosně (někdo špatně, někdo dobře) kánon, trvalo to asi 3 měsíce. Přičemž ne každou hodinu jsme se o to pokoušeli. Děti samy viděly, že jim to nejde, nechtěla jsem to přehánět. Nejprve jsme se písničku pečlivě naučili, poté jsme ji vyťukávali, zkoušeli jsme doprovod na nástroje – vlastní i Orffovy a nakonec jsme se rozdělovali do skupin – menších i větších a zkoušeli jsme píseň jako kánon. Děti se zpočátku držely do té doby, pokud jsem zpívala s nimi. Jakmile jsem se přidala ke druhé půlce dříve, než se ztratí, ztratila se první půlka. Bylo to tedy náročné, ale zvládli jsme to. Zatím tedy pouze kánon Tři slípky.

¹⁴ Já, písnička; Zpěvník pro žáky základních škol. Music Cheb, 1993, 2. Publ., strana 9

Závěr: Kázeň a spolupráce je při nácviu kánonu na místě. Děti to však dodržují, protože i ony chtějí něco dokázat, překonat a jak jsem uvedla výše, zpočátku nám to nešlo. Proto se více snažily a kromě jiného, spolupracovaly.

2.4.7 Písničkový mišmaš

Děti utvoří dvojice. Každá dvojice se domluví na společné písničce. Všem potom zavážeme oči. Nejprve necháme děti chvíli chodit se zavázanýma očima a s rukama před sebou mlčky, aby se promísily. Až učitel řekne, všichni najednou začnou zpívat domluvenou píseň a hledají svou dvojici poslepu. Která dvojice se najde jako první, vyhrává.

Cíl: smysl pro intonaci, sebedprosazení, sluch

Realizace: Rozdělila jsem děti do dvojic a řekla jsem jim, aby si vybraly nějakou píseň, kterou jsme se učili. Poté mi každá dvojice řekla název písně (pro případ, že by se nějaká vyskytla vícekrát). Zavázala jsem dětem oči a hra mohla začít. Proběhla rychle a bez problémů. Hra byla rychlá, jakmile děti zaslechly hlas spolužáka, své dvojice, mířily k němu a nenechaly se poplést někým jiným.

Závěr: Jako u každé hry, kde je potřeba dětem zavázat oči šátkem, je dobré, když si děti navzájem pomohou. Dále je důležité dát pozor na prostor, ve kterém se pohybují, aby byl dostatečný, ale ne příliš velký, aby v něm nebyly překážky, či ostré předměty. Hra vyžaduje soustředění a zaměření na hlas spolužáka, ale také na píseň, kterou zpívá. Je potřeba, aby byla zpívána dobře, aby ji spolužák poznal. Hra umožňuje žákům orientovat se v prostoru.

2.4.8 Dabing (playback)

Žáci se rozdělí do dvojic a domluví se na písni, kterou oba znají. Jeden ze dvojice začne zpívat na mikrofon. Avšak nehlasně, pouze otevírá ústa, jako kdyby zpíval. Druhý stojí, či sedí na zemi před ním, sleduje pohyby spolužákových úst a snaží se shodně s nimi zpívat.

Cíl: rozvoj hudebnosti, citu pro rytmus, empatie a spolupráce

Realizace: Dvojice jsme losovali, protože je humornější, když dabuje chlapec děvče, či naopak. Nechali jsme to tedy náhodě a losovali jsme barevné papírky, které nám určily dvojice. Každá dvojice si následně vybrala píseň, kterou samozřejmě oba znají a po lavicích chodily děti k tabuli předvést nám svůj playback. Úspěšnost byla asi 50%, protože se nám stalo, jako již v mnoha případech, že se děti stydí. Podařilo se nám dosáhnout úspěšného výsledku, když se dvojice vyměnila, či si našla jinou dvojici.

Závěr: Hra je velmi zábavná, děti rozesmává, vzniká zde spolupráce mezi spolužáky, dochází k odbourávání studu (tím, že vyměňujeme dvojice a tvoříme skupiny), k rozvoji hudebnosti – jak pro zpěváky, tak posluchače a schopnost empatie pro ty, kteří dabují. Ti musí předvídat, poslouchat a cítit.

2.4.9 Na toulavé boty

Všichni si zaváží oči. Koho se učitel dotkne, ten bude „klíč“. Klíč si šátek sundá a postaví se stranou. Ostatní, kteří představují noty, se na znamení začnou pohybovat a stále si zpívají. Přitom hledají klíč. Když se potkají dvě noty, obě zpívají, ale pokud nota narazí na klíč, ten stojí bez pohnutí a potichu. Pokud nota najde klíč, připojí se k němu a utichne. Může si sundat šátek a pozorovat ostatní bloudící noty. Postupně klíč najdou i ostatní noty.

Cíl: rozvoj hlasových dovedností, pohybové uvolnění, improvizace

Realizace: Tato hra je náročnější na organizaci. Děti se musí naučit pomáhat jeden druhému. Než totiž učitel zaváže každému šátek přes oči, je půlka hodiny pryč. Někoho šátek tahá ve vlasech, jinému padá,... Musela jsem dětem vysvětlit, že mám ruce jen dvě a že si musí navzájem pomoci. Je třeba také dohlédnout, aby opravdu nikdo nekoukal, nejlepší je, když děti zavřou pod šátkem ještě oči. Také hlídáme, aby děti opravdu zpívaly. Někdo se stydí, přesto mnohem méně, než kdyby zpíval sám před celou třídou. Zde se potkávají a zpívají navzájem, takže je to pro děti jednodušší. Při druhém pokusu této hry zpívali opravdu všichni. Klíč jsme střídali, zkoušeli jsme i variantu, kdy byly klíče dva. Hra byla rychleji u konce a myslím, že nebyla nijak ošizená.

Závěr: Pokud každý překročí stud a zpívá, nekouká skrz šátek a vžije se do role toulavé noty, je splněno více cílů, než jsme si vytyčili. Například rozvoj hravosti a spolupráce.

2.4.10 Helke medreeke

V jakékoliv písničce nahradíme všechny vokály jedním, předem domluveným. Např. Když zvolíme „e“, zazpíváme si ji tak, jakoby neexistovaly ostatní samohlásky.

„Helke medreeke, neseďevej e peteke...“

Cíl: správná výslovnost, vzájemná souhra, pozornost

Realizace: Zpívali jsme tuto píseň se zvolenými hláskami: e, o, i, pokaždé se někdo zapomněl a začal zpívat správnou verzi písně, nebo zapomněl někde vyměnit samohlásku.

Závěr: Hru je lepší udržovat v mírnějším tempu, dětem se lépe vyslovuje, a také mají více času na rozmyšlení další hlásky.

2.4.11 Pějme píseň dokola

Všichni zpívají a učitel na každou dobu ukazuje na jedno z dětí. Rozpočítává je. Na koho padne poslední slabika, navrhuje píseň, kterou všichni následně zazpívají. Pokud neví, je mu určen trest, který je vykonáván během dalšího kola.

- Dřepy s knihou na hlavě
- Stoj na jedné noze se zdviženou pravou rukou
- Leh na zádech se svačinou na břiše

Cíl: aktivace ke zpěvu, hravost

Realizace: U této hry děti více bavilo dívat se na toho, kdo plní trest.

Závěr: Avšak cíl u této hry byl splněn. Všichni zpívali, smáli se, chtěli vymýšlet další a další druhy trestů, ačkoliv to nebyl náš cíl. Nejvíce se zde uplatnila aktivace ke zpěvu. S každou novou písničkou bylo kolo veselejší, děti zpívaly dokonce novou píseň, kterou se naučily v hodině anglického jazyka.

Pějme píseň dokola

V tempu polky

Česká

Pěj-me pí-seň do-ko-la o-ko-lo sto-la, la, la,
 pěj-me pí-seň do-ko-la o-ko-lo sto-la.
 Ko-mu pí-seň schá-zí, za-pla-tí dva má-zy,
 pěj-me pí-seň do-ko-la o-ko-lo sto-la, la, la.

15

2.4.12 „Tak si zpíváme...“

Naučíme se s dětmi jednoduchou melodií písničky. První sloka se může jmenovat „*Tak tu sedíme*“. Po zvládnutí melodie utvoříme kruh. Jeden na základě naší melodie vymyslí vlastní větu (např. teď jsme ve škole, dnes je úterý, atp.), tu zazpívá a zopakuje a všichni ji znovu zazpívají po něm. Tuto sloku, která nám vznikla, uzavřeme citoslovcem *háj hou*. Na řadu přichází další žák v kruhu. Věty, které děti vymýšlejí, mohou být úplně libovolné. Je lepší, když mají věty logickou vazbu, může nám tak vzniknout zajímavý příběh.

Tak tu sedíme

(Z. Šímanovský)

Volně

Tak tu se-dí-me, tak tu se-dí-me,
 tak tu se-dí-me. Háj, hou.

16

¹⁵ Šímanovský, Z. : *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*, Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-264-5, strana 138

¹⁶ Šímanovský, Z. : *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*, Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-264-5, strana 140

Cíl: rozvoj citu pro správnou intonaci, slovní zásoba a improvizace, představivost, spolupráce

Realizace: Melodii se děti naučily velmi rychle. Líbilo se mi, jak po každém *Háj, Hou*, bylo ve třídě naprosté ticho. Píseň je totiž pomalejší, připomíná ukolébavku. A na konci každé sloky dochází při zpěvu k uvolnění a ztišení. Každý vymyslel vlastní větu, každý byl schopen ji zazpívat. Nejoblíbenější byly věty typu: „dnes je úterý, zítra je středa, čekáme na oběd, po škole jdu domů, ...“ a podobně. Vymyslet příběh, který by navazoval, se nám nedařilo, většinou se nám někde zasekl, nebo neměl řešení, či se daná sloka nedala zazpívat.

Závěr: Hra zklidňuje atmosféru ve třídě a vztahy mezi dětmi. Ačkoliv naše příběhy neměly logickou vazbu, byly promyšlené, často pobavily a dělaly dětem radost.

2.4.13 Hudební tichá pošta

Šeptem zazpíváme verš známé písně. Ta putuje po kruhu od ucha k uchu, tiše až k poslednímu hráči. Čím méně děti písničku znají, tím je hra těžší.

Cíl: rozvoj citu pro tichý zpěv, rozvoj sluchu, ovládání hlasu, spolupráce

Realizace: Použila jsem tuto hru několikrát na úvod hodiny jako motivaci pro píseň, kterou se dnes budeme učit. Tím byla hra určitě těžší. Nikdy se nepovedlo poštou 25 dětí přinést do cíle správný text, ani melodii. Děti si tuto úvodní motivaci velmi oblíbily. Ačkoliv se jim zatím nepodařilo ji bezchybně realizovat. Záleží na délce úseku, který jim „pošlu“. Někdy popletou pouze jedno slovo, což je potěší. Je to úspěch.

Závěr: Velmi příhodná motivace na úvod hodiny. Někteří jedinci v prvním kole naší nové hry neuměli šeptat, jiným dělalo problém šeptem zpívat. Poté ale přišli na to, že se musí zaposlouchat, ovládnout svůj hlas a citlivě předat informaci spolužákovi.

2.4.14 Na ozvěnu

Učitel zazpívá jednouchý melodický motiv. Na pár tónech zazpívá slabiky, či věty. Děti opakují jako ozvěna.

- Po kruhu po jednom
- Všichni společně
- Připojíme pohyb
- Hrajeme si s dynamikou, tempem

Cíl: rozvoj intonace, sluchové představivosti, pohybová improvizace a představivost

Realizace: Pro děti bylo samozřejmě jednodušší opakovat po učiteli a nic nevymýšlet. To nám šlo také velmi dobře. Avšak když jsme se střídali v kruhu po jednom, děti se styděly. Abych byla přesná, tedy, většinou chlapci se styděli. Řekli jsme si, že pokud někdo opravdu bude mít problém stoupnout si do kruhu a zazpívat, může předvést pouze pohyb a my ho zopakujeme. Což bylo pro kluky snazší. Ne všichni se však nakonec uchýlili k této variantě. Bylo nakonec 5 chlapců, kteří předvedli pouze pohybový motiv.

Závěr: Museli jsme si hru upravit, protože některé děti mají stále problém zpívat před třídou úplně samy. Ač jde jen o krátký motiv. I přesto bylo splněno vše, co jsme si dali do cíle, který byl také upraven kvůli chlapcům.

2.5 Dramatizace písniček

Většina písniček nám vypráví množství různých příběhů. Odhalovat tajemství a hledat cesty k těmto příběhům je pro dramatizaci ideální. Dramatizace je zpřítomnění námětu, či děje. Interakční hra, která děj napodobuje, je pro účastníky velmi přínosná, hned v několika oblastech.

- Rozvíjí schopnost vyjadřování se
- Rozvíjí schopnost používat mimoslovní prostředky (gesta, mimiku, pohyb,...viz níže)
- Rozvíjí schopnost rozumět mimoslovním signálům od ostatních
- Seznamuje s hudebností, rozvíjí harmonii

A spousta dalších.

Mezi prostředky mimoslovního sdělení patří například:

- Řeč očí – délka pohledu, pohyby obočí, frekvence mrkacích pohybů;
- Mimika – výraz obličeje, grimasy nálad, emocí;
- Pohyby – malé pohyby krku, hlavy, větší pohyby paží, nohou a celého těla;
- Postoj – může vyjadřovat souhlas, či odpor, nesouhlas (zkřížením rukou na prsou, ruce v bok,...);
- Gesta – příkývnutí, vyjádření nesouhlasu;
- Dotyky – letmý, či důvěrný;
- Zevnějšek – úprava, oblečení, úprava prostředí;

Hlavním cílem správně dramatizované písně není samotné představení, ale zajímavá a zábavná cesta k němu. Je to společná práce, která by neměla tlumit aktivitu dětí.

Cesta k dramatizaci:

- Výběr předlohy – společná volba písně (zohlednit počet děvčat a chlapců ve třídě);
- Rozbor písně – zpěv písně, povídání o čem je, kdo a proč ji napsal? Určení hlavních témat písně;
- Improvizace – ve dvojicích, či skupinkách se děti pokouší o improvizaci v prostoru;
- Hra jednotlivých částí
- Propojování v celek
- Představení

Realizace: S dětmi jsme dramatizovali dvě písně. Píseň *Mniši jsou tiší* a *Dáme klukovi školy*.

Obě písně zazněly v pohádce Lotrando a Zubejda. A děti mají pohádku i songy, které zde zazněly, velmi rády. Proto jsme vybrali tyto písně, jsou nejoblíbenější.

Nejprve jsme si pustili pohádku, poté jsme natrénovali zpěv písní – s doprovodem, bez doprovodu, s Orffovými nástroji i s vlastním instrumentářem nástrojů, které děti vyráběly samy. Poté jsme se rozdělili do rolí. Jelikož je dětí hodně, byly od každé postavy dva zástupci. V písni o mniších vystupuje mnichů několik, každý má svou úlohu a jeden Lotrando. Tudíž zde byla dramatizace jednoduchá. Využili jsme dnešní módy – mikiny s kapucí a vytvořili jsme tak mnichy. Lotrando si vyčesal vlasy gelem směrem vzhůru a nácvik dramatizace mohl začít. Nacvičovali jsme úsek po úseku, s pohybem i výrazem. Děti to velmi bavilo. Všechny písně z této pohádky jsou u dětí velmi oblíbené. Myslím, že by se mohla nacvičit celá pohádka, nebo alespoň zdramatizovat všechny písně z ní.

Závěr: Dramatizace písní je pro děti velmi přínosná, jak ve spolupráci a vztahů mezi spolužáky a k ostatním, tak v rozvoji rytmickém, hudebním, po stránce zpěvné i intonační, ve schopnosti improvizace a nápodoby, tak pro rozvoj gest, mimiky a jiných dorozumívacích signálů mezi nimi. Navíc děti velmi baví a je to pro ně zpestřením od jiných rytmických, či improvizačních cvičení.

Mniši jsou tiši

hudba: Jaroslav Uhlíř text: Zdeněk Svěrák

Slow-rock

Mni-ši jsou ti-ši, jsou ti-ši jak myši a
do kro-ni-ky pí-ši, že lé-ta pá-ně pět zas
nezmě-nil se svět, Li-dé jsou hříš-ní jak
v Pra-ze, tak v Míš-ni, A le-tos je dost viš-ní a
sva-tá Lu-ci-e zas no-ci u-pi-je.
V klá-šte-fe ne-ma-jí po-hod-lí,
ce-lý čas prak-tic-ky promodí. Když u-tich-ne bzu-kot

včel, jdou spá-ti do pros-tých cel,
Mni-ši jsou ti-ši a od lí-di se lí-ší, že
zá-jmy ma-jí vyš-ší a ne ty pozemské ne-
myslí na ženské, Dos-ti se pos-tí a
jen když při-jdou hos-ti, tak ve vši po-čest-nos-ti si
při-hnou ze sklínky, však z tak-hle ma-lin-ký, však
z tak-hle ma-lin-ký, však z tak-hle ma-lin-ký.

17

Dáme klukovi školy

hudba: Jaroslav Uhlíř text: Zdeněk Svěrák

Moderato

loupežníci: Dá-me klu-ko-vi ško-ly,
Lotrando, otec: Když zná lu-pič pís-me-na,
ať to sto-jí co-ko-li. Ne-šet-ří-me na chlap-
stane se s ním pro-mě-na. Když zná lu-pič dě-ji-
ci. Tá-to, šá-hni do kap-cy,
ny, tak je ú-pl-ně ji-ný.
loupežníci: Bu-dě to oz-do-ba lou-pež-nic-ké ban-dy,
bu-de mít brej-lič-ky a mož-ná i kšan-dy,
po-su-ne živnost za-se o kou-sek dál.
Bu-de to lo-tr in-te-lek-tu-ál.

Maceška a Úslava: Naučí se francouzsky,
bude nosit licousy.
Naučí se mluvnici,
přelstí všechny právníci.

Lotrando, otec: Naučí se německy,
řekne troky, ne necky.
Když bude mluvit plyně,
může loupit v cizině.

všichni: Bude to ozdoba ...

18

¹⁷ Suchý, O. Písničky z pohádek a dětských filmů; G+W spol. 2000, 1. Vydání. ISMN M-706509-27-3, strana 76

¹⁸ Suchý, O. Písničky z pohádek a dětských filmů; G+W spol. 2000, 1. Vydání. ISMN M-706509-27-3, strana 69

2.6 Vlastní činnosti dětí

2.6.1 Výroba hudebních nástrojů

Cíl: Zvukové využití vyrobených nástrojů, základní seznámení se stavbou jednoduchých hudebních nástrojů; díky výrobě a interpretaci na vlastní nástroje získat významnější vztah k HV, obohacení zvukové podoby hodin HV.

Realizace: S dětmi jsme se přesunuli strojem času: kruh z provazu vytvořený uprostřed třídy, v němž po vstoupení musíme stále opakovat slovo, kam se chceme přesunout, avšak pozpátku. My jsme se přesouvali do imaginární doby šikulovské, kdy si každý vyrobil sám to, co zrovna potřeboval, či po čem toužil. V kruhu jsme tedy opakovali „éksvolukiš adob, éksvolukiš adob“. Po zaznění zvonečku jsme se ocitli v žádané době. Nevyužili jsme tuto hru pouze v hudební výchově. Vždy, když jsem chtěla zpestřit výuku, přesunuli jsme se s dětmi do určité doby, a pak dostaly úkol. Když ho splnily, mohly opět strojem času „úmod“. V hudební výchově měly měsíc na to, vytvořit jakýkoli hudební nástroj. Možnosti nebyly nijak omezené, představili jsme si ještě jednou Orffův instrumentář, aby děti dostaly inspiraci a aby si vytvořily představu, jak by měl jejich nástroj znít. Během plnění úkolu jsme se informovali, zda už někdo část nástroje má, či alespoň zda má představu, jak bude jeho nástroj vypadat. Termín se blížil, museli jsme si ho připomínat, aby se nestalo, že někdo zapomene. V den „D“ zapomněl svůj výtvar jen jeden žák. Je to 95% úspěšnost. Hodnotím to tedy jako úspěch.

Hry, ve kterých jsme se seznamovali s Orffovým instrumentářem, jsme téměř všechny vyzkoušeli s našimi novými nástroji. Tomu předcházelo představení svého nástroje, postupu, jakým byl vyroben a pokud má jméno, vysvětlení z jakého důvodu právě toto.

Nástroje, které děti vyrobily, jsou dále uvedeny.

Obr. č. 1 Nástroj: Miska

Popis: Umělohmotná miska je potažená potravinářskou folií, doplňuje ji lehká palička též z umělé hmoty, která folii neprotrhne, ani nepoškodí. Nástroj je podobný bubínku vzhledem i zvukem a plní tedy jeho funkci. Nástroj užijeme k udržení rytmu v písni, jako doprovod, či jako sólový nástroj v pochodech.

Obr. č. 2 Nástroj: Pistácie

Popis: Dóza z umělé hmoty, přikrytá víkem, uvnitř jsou slupky z pistácií. Skořápky jsou tvrdé, a tak je tento zvuk velmi výrazný, šumivý. V doprovodu písni by se dal využít např.

do refrénu, v rytmu písně – refrén to zvýrazní a odliší ho od běžné sloky v písni. Nástroj bychom přirovnali zvukem k maracas, avšak vzhledem nikoliv.

Obr. č. 3 Nástroj: Plechovky

Popis: Plechovky spojené izolační páskou naplněné hráškem. Hrách, který uvnitř při zachrastění naráží na plechové stěny, vydává zvuk téměř řinčivý. Nejlépe zní, když jej uchopíme pravou rukou a jemně s ním klepeme do rozevřené dlaně levé ruky. Tímto způsobem lze v písni udržet rytmus. Pokud bychom tento nástroj chtěli zařadit mezi „rolničkové“ nástroje a třepat s ním, je vhodný do pomlky k písni – oživí ji a zároveň rozjasní.

Obr. č. 4 Nástroj: Dřívka

Popis: Nástroj velmi podobný ozvučným dřívkům – jak vzhledem, tak zvukem. Do písň jsou vhodné k rychlejším a živějším pasážím, či k znázornění pravidelnosti, jako je např. tikot hodin.

Obr. č. 5 Nástroj: Krabička

Popis: Dřevěná krabička protažená pěti různými gumičkami. Gumičky zde plní účel strun, je to tedy nástroj, na který se brnká. Nepoužívá se však jako kytara, ale nechá se položený a jednou rukou přejíždíme po „strunách“ zleva do prava a naopak. Zvuk nemá nijak výraznou barvu, proto ho můžeme zařadit do kterékoli písň jako doprovodný nástroj.

Lépe vyzní v pomalých pasážích, kdy jsou i pohyby ruky pomalejší a gumičky mají prostor pro doznění. Zvuk tohoto nástroje bych nazvala jako pérovací.

Obr. č. 6 Nástroj: Dózička

Popis: plechová kuchyňská dóza naplněná čočkou, má stejnou funkci a podobný zvuk, jako plechovky s hráškem. Lépe se však drží, uchopíme ji snadno mezi palcem a ostatními prsty pravé, či levé ruky. Třepeme poté rukou nahoru a nástroj vydává zvuk.

Obr. č. 7 Nástroj: Pokličky

Popis: Kuchyňské pokličky dvou různých velikostí plní funkci stejnou, jako činely. Nástroje tedy rozezvučíme cinknutím okraji o sebe. Mají velký dozvuk, používáme je v pauzách, či pomlčkách, na začátku, či na konci písně.

Obr. č. 8 Nástroj: Kinder – vajíčka

Obr. č. 9 Nástroj: Kinder - vajíčka

Obr. č. 10 Nástroj: Kinder - vajíčka

Obr. č. 11 Nástroj: Kinder - vajíčka

Popis: Nástroj je velmi oblíbený, zvolilo ho hodně dětí. Výroba je jednoduchá, a také efektní. Nástroj se snadno drží a vydává příjemný zvuk, který je dobře slyšitelný. Je také skladný a nenáročný na údržbu. V písni ho využijeme jako maracas, může také převzít roli rolníček. Nemá sice zvonivý zvuk, jelikož skořápka je plastová, přesto je jeho zvuk nenásilný a dobře se poslouchá. Podle toho, co obsahuje, rozlišujeme jemnost zvuků. Kameny, či jiné větší předměty vydávají zvuk „tvrdší“, než například malé korálky, či písek. Mezistupněm těchto dvou variant je pak čočka, hrášek, či kávová zrna.

Obr. č. 12 Nástroj: Balónek

Popis: Kávová plechovka potažená gumovým nafukovacím balónkem, s umělohmotnou paličkou. Velmi propracovaný nástroj podobný bubínku. Zvuk je tlumený, nepřiliš hlasitý, přesto lze v písni dobře rozeznat. Stejně jako bubínek v písni udržuje tempo a rytmus a zvýrazňuje pochodové pasáže.

Obr. č. 13 Nástroj: Válec

Popis: nástroj tvarem podobný válci je vyrobený z tvrdého kartonu, polepený tapetou a uvnitř schovává několik desítek kávových zrn. Opět je to nástroj „chrastící“, avšak zvuk je

odlišný od ostatních nástrojů, to proto, že je jako jediný u nás ve třídě, z papíru. V písni má roli doplňkovou, tedy do refrénů, jako doprovod ke klidným, pomalejším písním.

Obr. č. 14 Nástroj: Vařečka I.

Popis: Plechovka připevněná na vařečce, uvnitř je kamínek o velikosti asi 2cm. Zvuk je zvonivý, výrazný. Nástroj se nám osvědčil v písni o zlatníkovi od Jaroslava Uhlíře a Zdeňka Svěráka – *Provdala se krásná panna*, kdy s dětmi zazpíváme první slovo: „Provdala se“ a následně stejný rytmický motiv, ale beze slov zahrajeme na nástroje toho typu. Je to jako ozvěna. Píseň pokračuje : „Krásná panna“ a motiv „●●●●“. Nástroj se dá použít i jako „zvonek“ na úvod, či konec písně.

Obr. č. 15 Nástroj: Oříšky

Popis: Kešu oříšky v plastové misce vytváří nepřilíš hlasitý zvuk, opět je to nástroj, se kterým se třepe. Lze využít v pomalé písni jako dvojnásobek každé noty – dvě půlové noty za sebou = 4x zatřepeme.

Obr. č. 16 Nástroj: Vařečka II.

Popis: Bubínek připevněný na vařečce. Nástroj se drží ve vodorovné poloze a rychlým otáčením vzniká zvuk podobný ozvučným dřívkům. Pokud otáčíme celou dlaní, nelze vyvinout takovou rychlost, lepší je nástroj uchopit mezi palcem, ukazovákem a prostředníkem a vyvinout jemný pohyb prsty, jako kdybychom solili. Tím se začne nástroj otáčet daleko rychleji. Je proto vhodný do rychlých pasáží, které ale netrvají příliš dlouho, protože se dá těžko udržet delší dobu pravidelný rytmus.

2.7 Rytmická cvičení

2.7.1 Vytřukávání podle tabule

S dětmi jsme kromě her procvičovali rytmus pomocí jednoduchého notového zápisu. Každý si vzal tužku a druhou stranou vytřukával do lavice rytmus, který byl uveden na tabuli. Uvedené záznamy notového písma ponechávám v původní podobě tak, jak byly dětem předloženy v hodině.

Notová osnova č. 2 Procvičení půlových a čtvrtových not

Ačkoliv bylo v některé literatuře uvedeno vytřukávání pouze na jedné lince, ponechala jsem vždy plný počet linek se zapsaným houslovým klíčem, aby si děti zvykaly na notovou osnovu. Zpočátku jsme procvičovali noty půlové, celé a čtvrtové. Později jsme přidali noty osminové a čtvrtovou pomlku. Při procvičování not půlových jsem do zápisu nepoužila noty osminové, protože to bylo pro děti příliš složité. Ztrácely se. Stejně tak při procvičování osminek jsem použila noty osminové a čtvrtové s pomlkou. Nota půlová by děti pletla.

Notová osnova č. 3 Procvičení čtvrtových a osminových not a čtvrtových pomlk

2.7.2 Použití nástrojů v písních

Stejně jako Orffovy nástroje jsme používali vlastní nástroje, které děti vyráběly doma. Vždy dostalo několik žáků hudební nástroj se zápisem v písni, ve které ho použije. Použití bubínku mělo jiný zápis, než použití trianglu. Vždy bylo v notách k písni barevně vyznačeno, kde a kdy se má nástroj použít. Děti se střídaly. Z hlediska úspěšnosti bych to nehodnotila. Někdo používal nástroj správně, někdo ne. Zčásti to bylo způsobeno trémou, děti se často soustředily na správnost použití, až zapomněly zpívat, nebo naopak. Někomu nedělalo problém udržet rytmus ozvučnými dřívky, ale použít zvonek v pomlce již bylo příliš. Úspěšnost tedy byla velmi individuální.

Ukázka použití nástrojů – děti měly vždy zapsáno použití pouze jednoho hudebního nástroje

Pluj, moje růže, dál a dál

hudba: Angelo Michajlov text: Eduard Krečmar
zpíval: Ladislav Pešek a sbor

$\text{♩} = 128$

1. *král*: Pluj, mo - je rů - že, dál a dál,
sbo - hem buď, kví - teč - ku náš.
Za ho - ry, za ře - ky, strá - ně leť, kam
sbor: Za ho - ry, za ře - ky, strá - ně leť, kam
do - lét - neš, tam se dáš.
do - lét - neš, tam se dáš.

král: Za hory, říčky, stráně leť,
tam čeká příští muž tvůj.
Ať má tě rád, jako já tě mám,
ne, nepláču, jen si pluj.

sbor: Ať je tak hodný jak táta náš,
ne, neplácem, jen si pluj.

19

Hnědá barva v textu vyjadřuje dobu, kdy použijeme DŘÍVKA.

Tyrkysová barva v textu vyznačuje dobu, kdy použijeme BUBÍNEK.

Modrá barva v textu vyjadřuje dobu, kdy použijeme TRIANGL.

Růžová barva v textu vyjadřuje dobu, kdy použijeme ROLNÍČKY.

¹⁹ Suchý, O. Písničky z pohádek a dětských filmů; G+W spol. 2000, 1. Vydání. ISMN M-706509-27-3, strana 134

3 Závěr

Působila jsem celý rok jako učitelka hudební výchovy ve 4. B na 3. ZŠ v Mladé Boleslavi. Musela jsem diagnostikovat počáteční situaci žáků v předmětu hudební výchova v uvedené třídě, poté jsem zkoumala vztahy žáků k hudební výchově, jejich zkušenosti a vědomosti. Následně jsme začali s komplexní výukou hudební výchovy.

Ta přinesla mně i žákům mnoho nových poznatků. Žáci se seznámili s pojmy a prožili situace, které pro ně byly do mého příchodu neznámé: pracovali s rytmem, s intonací, s jednoduchým notovým zápisem, vyjadřovali mimohudebních skutečnost hudebními prostředky. Budovali však také vztahy v kolektivu, rozvíjeli fantazii a empatii. Prokazovali tvořivost, schopnost improvizace a nacházeli nadání. Děti se přestaly bát zpívat a jejich celkový přístup k hudební výchově se změnil. Vyrobit hudební nástroje, které jsme v hodinách běžně používali, zdramatizovaly píseň. Založili jsme si desky plné písniček a v paměti nám zůstala spousta hudebních her. V hodinách byla vždy příjemná, přátelská a veselá atmosféra. Hodiny děti bavily nejen proto, že pro ně byly zcela nové, ale také pro to, že je jejich „nová“ hudební výchova zaujala a motivovala.

Jsem ráda, že jsem zde mohla působit a vidět téměř po roce onen veliký pokrok dětí. Když si vzpomenu na naši první hodinu, nikdo z dětí nechtěl zpívat, nikdo neznal žádné nástroje, žádné hudební pojmy a zásoba jejich písní neobsahovala kromě písní od Lucie Bílé a skupiny Kabát téměř nic. Je potěšující se dívat, jak hravě zvládnou hudební rozcvičku, jak každý z nich zopakuje a sám vymyslí jednoduchý rytmický motiv. Každý z nich dokáže použít hudební nástroj a hrát podle jednoduchého rytmického zápisu, dokáží určit délku not a pomlky. A co mě těší asi nejvíce je, že všichni rádi zpívají.

Děti se na hudební výchovu nyní dívají jinak. Po ročních zkušenostech mohu konstatovat, že každý člověk je hudebně vzdělavatelný a při zvolení správného postupu lze každého vtáhnout do světa hudby.

Byla bych ráda, kdyby se moje diplomová práce stala inspirací pro učitele a jejich výuku hudební výchovy.

4 Seznam literatury

- D'ANDREA, Floriana: *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*, 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-232-7
- FRANĚK, Marek: *Hudební psychologie*, Praha: UK Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0965-7
- HŘÍBKOVÁ, Lenka: *Nadání a nadání*, 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-1998-6
- LECANUET, Pierre-Jean, *Musical beginnings. Origins and development of musical competence*. Oxford (USA): Oxford University Press, 1996. ISBN 0-19852332-7
- LINHART, Jiří a kolektiv: *Slovník cizích slov pro nové století*, Litvínov: Dialog 2004
- LIŠKOVÁ, Marie: *Zpíváme si s dětmi*, 1. vyd. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0855-8
- SEDLÁK, František: *Hudební vývoj dítěte*, 1. vyd. Praha: editio Supraphon, 1974
- SEDLÁK, František: *Základy hudební psychologie*, 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-20587-9
- SUCHÝ, Ondřej: *Písničky z pohádek a dětských filmů 3. díl*, Cheb: G+W, 2000. ISMN M-706509-27-3
- SUCHÝ, Ondřej: *Písničky z pohádek a dětských filmů 2. díl*, Cheb: G+W, 1998. ISMN M-706509-12-9
- SVĚRÁK, Zdeněk, UHLÍŘ, Jaroslav: „*Není nutno...*“, Praha: Primus, 2001. ISBN 80-85625-37-7
- ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk: *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*, Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-264-5
- ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk, TICHÁ Alena: *Lidové písničky a hry s nimi*, Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-323-4
- ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk, TICHÁ Alena, BUREŠOVÁ Věra: *Písničky a jejich dramatisace*, Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-477-X
- TICHÁ, Alena: *Učíme děti zpívat*, Praha: Portál, 2005. ISBN: 80-7178-916-X
- TICHÁ, Alena, RAKOVÁ, Milena: *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*, Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7367-100-X
- VOPEL, Klaus W.: *Skupinové hry pro život I*, Praha: Portál 2007. ISBN 978-80-736-286-7
- WELLEK, Albert: *Musikpsychologie und Musikästhetik*, Fankfurt am Main, 1963
- ZPĚVNÍK PRO ŽÁKY ZÁKLADNÍCH ŠKOL: *Já, písnička I. díl*, Cheb: Music, 1993
- Centrum her. [online]. [cit. 27-01-2010]. Dostupné z: <<http://www.centrum.her.unas.cz>>.

5 Seznam obrázků

Obr. č. 1 Nástroj: Miska

Obr. č. 2 Nástroj: Pistácie

Obr. č. 3 Nástroj: Plechovky

Obr. č. 4 Nástroj: Dřívka

Obr. č. 5 Nástroj: Krabička

Obr. č. 6 Nástroj: Dózička

Obr. č. 7 Nástroj: Pokličky

Obr. č. 8 Nástroj: Kinder – vajíčka

Obr. č. 9 Nástroj: Kinder – vajíčka

Obr. č. 10 Nástroj: Kinder – vajíčka

Obr. č. 11 Nástroj: Kinder – vajíčka

Obr. č. 12 Nástroj: Balónek

Obr. č. 13 Nástroj: Válec

Obr. č. 14 Nástroj: Vařečka I.

Obr. č. 15 Nástroj: Oříšky

Obr. č. 16 Nástroj: Vařečka II.

6 Seznam notových osnov

Notová osnova č. 1 kánon

Notová osnova č. 2 Procvičení půlových a čtvrtových not

Notová osnova č. 3 Procvičení čtvrtových a osminových not a čtvrtových pomlk

7 Přílohy

7.1 CD – ROM

7.1.1 Textová část diplomové práce

Textová část diplomové práce je uložena ve složce „Textová část diplomové práce“ v souboru diplomová práce. doc ve formátu pro Microsoft Word 2007 a v souboru diplomová práce. pdf.

7.1.2 Nahrávky činností

Ve složce nahrávky činností je 7 nahrávek:

Dáme klukovi školy

Mniši jsou tiší

Pribiňáček

Hra na výměnu

Tři slípky

Večerníček

Večerníček bez doprovodu

Jsou to ukázky z hodiny hudební výchovy.